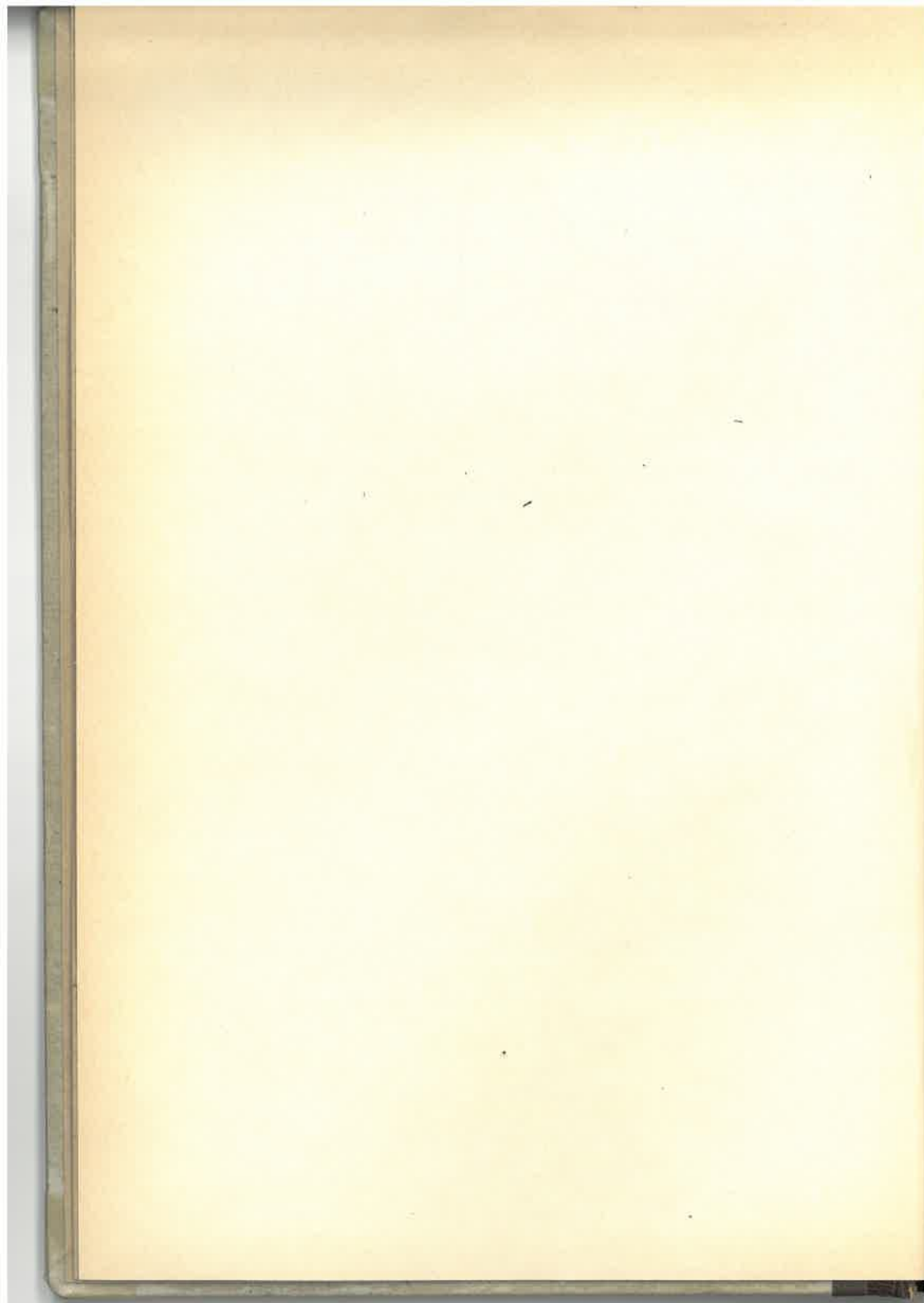

LANDBOLIV

Erindringer fra Viborg amt

LANDBOLIV

Erindringer fra Viborg amt

4

Redigeret af Sonja Nielsen

Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i Viborg Amt. 1985

LANDBOLIV

Erindringer fra Viborg amt. 4.

© Sammenslutningen af
lokalhistoriske arkiver
i Viborg Amt.

Redaktion:
Sonja Nielsen

Tilrettelæggelse:
Arne Holstborg og
Mikael Rolle

Omslagsbillede:
Høst arbejde på Søndergård
i Sundby Mors ca. 1903.

Personerne er:
Karen Kristensen, Solbjerg (binder op).
Søren Nielsen, Sundby.
Maren Knudsen, Skallerup.
Per Klausen, Skallerup.
Niels Lundorf.

Tryk:
Byens Tryk, Viborg

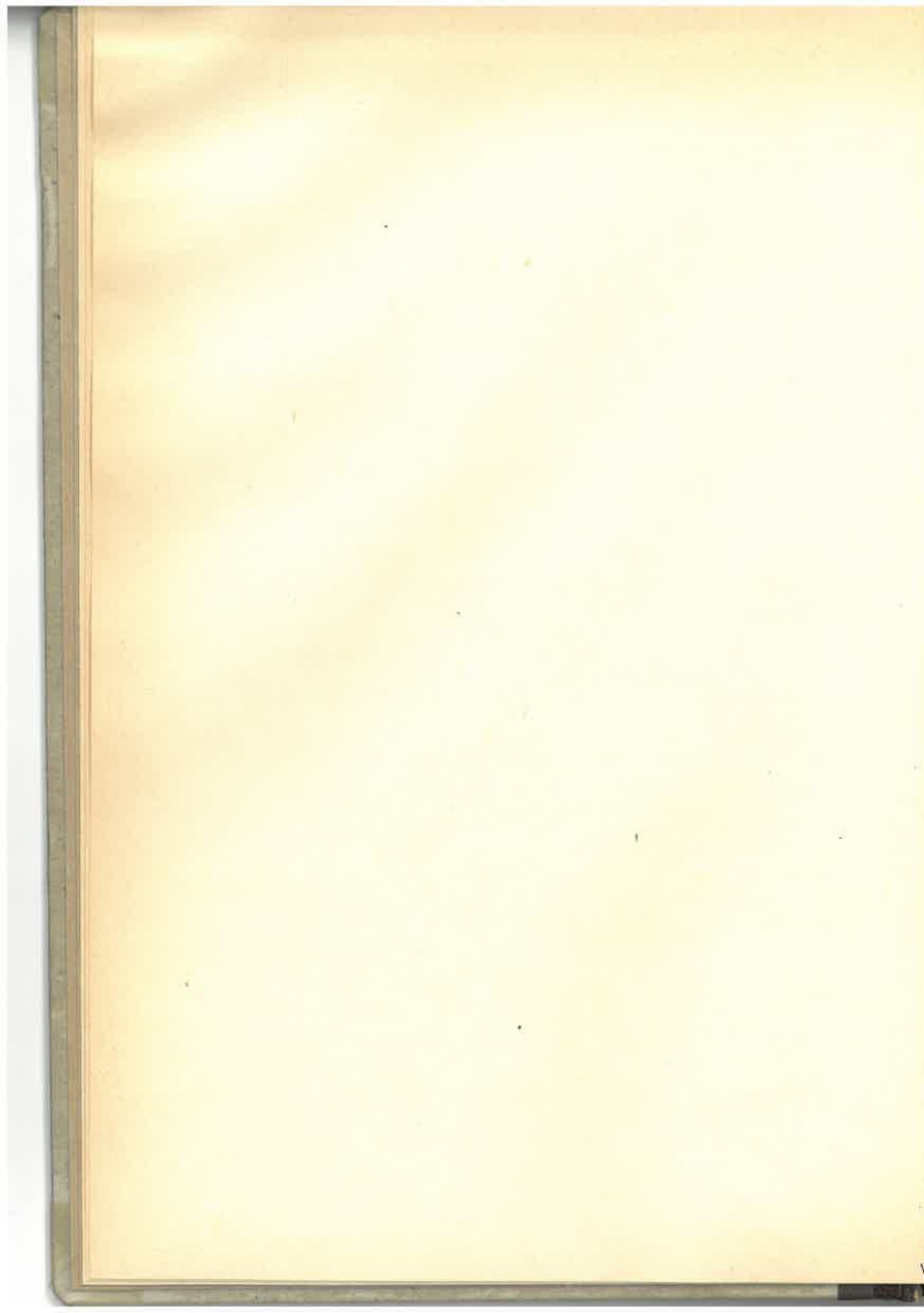
Udgivelse og ekspedition:
Sammenslutningen af
lokalhistoriske arkiver
i Viborg Amt.

J.P. Jacobsens Hus,
7700 Thisted
07 - 92 61 86 eller
07 - 92 23 99 lokal 22.

ISBN 87-981741-5-0

INDHOLD

Forord	7
Indledning	9
Kristian Steffensen, Smed på Bjerget	11
Anne Larsen, Håndarbejds- og gymnastiklærerinde fra Sydthy	27
Hans K.M. Pedersen, Husmand på Snejstrup Hede	37
Gunnar Rolighed, Handelsmand på Mors	53
Noter	63

FORORD

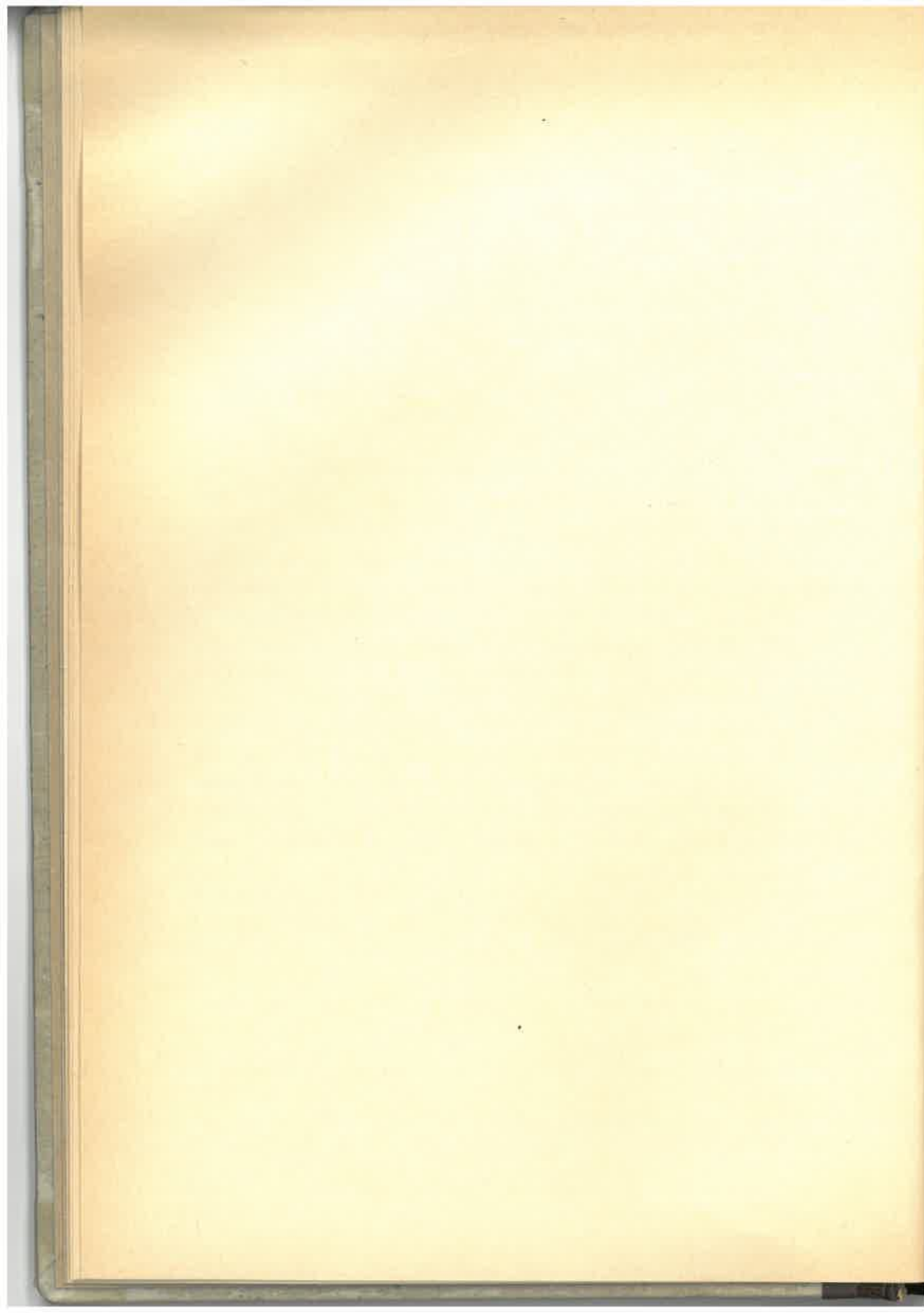
I 1984 påbegyndte Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i Viborg amt en erindringsindsamling med titlen Projekt Landboliv.

Denne blev startet i erkendelse af de mange og store ændringer landbrugserhvervet i dette århundrede har gennemgået - ændringer, der også har ført til ændrede livsformer. Det lille familiebrug, hvor alle hjalp til, tabte terræn til fordel for det store mekaniserede brug. Det slidsomme arbejde ændrede sig til et mere monotont arbejde, og det skarpe skel mellem arbejde og fritid opstod.

Nærværende udgivelse er et lille udpluk af de erindringer, der er indsamlet og for eftertiden vil blive bevaret på de respektive lokalhistoriske arkiver i amtet. Det er fire fortælleres beretning om deres eget livsforløb med dets netværk af tråde ud til den ydre verden, samfundet og dette samfunds udvikling. Deres personlige beretninger kan ses som et måske ikke uvæsentlig supplement til nutidens tendens til at ville skildre historien i form af tabeller og statistikker.

Det har været glædeligt, at arkiverne i Viborg amt i kraft af det fælles samarbejde på tværs af kommunegrænserne har kunnet bidrage med disse fire erindringsudgivelser til den efterhånden store mangfoldighed af lokalhistorisk litteratur, der udgives, og jeg viderebringer hermed arkivernes og projektets tak til alle, der har bidraget med deres erindringer til projektet.

Orla Poulsen

INDLEDNING

LANDBOLIV 1920-84 er navnet på den erindringsindsamling, som de lokalhistoriske arkiver i Viborg amt har haft igång siden foråret 1984. Indsamlingen har været kørt som et beskæftigelsesprojekt under jobskabelsesloven, og der har i den pågældende periode været ansat projektmedarbejdere forskellige steder i amtet, som har indsamlet ialt ca. 300 erindringer. Nogle bidragydere har afleveret deres erindringer i skriftlig form, men langt de fleste har ladet sig interviewe af projektets medarbejdere.

De kassettebånd, båndreferater, biografier o.l., som er resultatet af indsamlingen, vil for eftertiden blive opbevaret på de lokalhistoriske arkiver. En del af båndene vil være tilgængelige for publikum, mens andre vil være båndlagt i en årrække. På de lokalhistoriske arkiver kan man få nærmere oplysninger herom. Ved projektets afslutning vil der iøvrigt blive udgivet en kortfattet oversigt over hele det materiale, der er indsamlet i forbindelse med projektet.

Denne bog er den sidste af ialt fire udgivelser, som dækker hvert sit område i amtet. Den præsenterer et lille udpluk af de landboerindringer, der er indsamlet i Hanstholm, Thisted, Sydthy og Mors kommuner.

De fire fortællere i bogen - en smed, en landhusmoder og håndgeringslærerinde, en husmand samt en handelsmand - har haft forskellige opvækstvilkår og livsbetingelser, og i kraft heraf er deres synsvinkler forskellige. Imidlertid har de det tilfælles, at de har levet deres liv på landet i en periode, hvor levevilkårene har forandret sig voldsomt. Afværgning, mekanisering, specialisering og stadig større afhængighed af det inden- og udenlandske marked har betydet, at den ganske særlige livsform, som har eksisteret på landet, er ved at forsvinde. Det lille familiebrug, hvor alle hjalp til, eller gården med de mange tjenestefolk, tabte terræn til fordel for store mekaniserede og tildels automatiserede brug, der har specialiseret sig i en bestemt produktion. Det slidsomme arbejde har ændret sig til et fysisk lettere, men mere monotont arbejde. Selvforsyningsøkonomien er på retur, og afhængigheden af byerhvervene er større end nogensinde.

Det har været formålet med PROJEKT LANDBOLIV at viderebringe, hvordan de personer, der har haft denne udvikling helt inde på livet, har oplevet den. Det har altså ikke været hensigten at skaffe nye statistisk anvendelige oplysninger frem. Omvendt er det netop den subjektive, personlige beretning, vi har været interesserede i at finde frem til og bevare.

Selv om vi naturligvis i udvælgelsen af vore interviewpersoner og af fortællerne i denne bog, har taget hensyn til en rimelig geografisk, erhvervsmæssig og social spredning, hverken kan eller skal vore fortællere betragtes som en slags sociale gennemsnitstyper. De er sig selv, og de fortæller om deres eget liv med alt, hvad det indebærer af helt specielle oplevelser og erfaringer - og med holdninger og synspunkter som er helt deres egne. Hver for sig har de leveret DERES bidrag til det stykke kulturhistorie, som landboerindringerne udgør.

I beretningerne på de følgende sider er fortællernes eget sprog og fortællestil søgt bevaret i så høj grad som muligt.

En vis redigering - både sprogligt og emnemæssigt har dog været nødvendig. Af pladmæssige hensyn har det for det første været nødvendigt at udelade afsnit eller erstatte dem med korte resumeer. Ligeledes er visse emner, som på båndene er omtalt forskellige steder, skrevet sammen, så de udgør en helhed. Samtalesituationen med spørgsmål og svar, som den findes på båndene, er ikke søgt bibeholdt i den skriftlige fremstilling, hvor stoffet i stedet er redigeret sammen til en fortløbende beretning.

Sproget er med undtagelse af enkelte vendinger »oversat« til rigsdansk. Endelig er der af hensyn til overskueligheden nogle steder ændret i ordstillingen, ligesom de indskudte sætninger, der er typiske for talesproget, er blevet omarrangeret. Fyldord som »jo«, »så« o.s.v. er mange gange bortredigeret, men ellers er der naturligvis ikke rørt ved fortællernes ordvalg.

Kristian Steffensen er interviewet af Sonja Nielsen, Anne Larsen af Inge Stokholm Nielsen, Hans K.M. Pedersen af Hans Roed Mark og Gunnar Rolighed af Åge P. Kibsgaard. De fire interviews er redigeret af Sonja Nielsen

Kristian Steffensen

Smed på Bjerget

Kristian Steffensen blev født i 1911 i Bonderup Cementstøberi, der ligger i nærheden af Fjerritslev. Han blev døbt Kristian Andersen Nielsen, men tog navneforandring til Steffensen, fordi faderen kaldtes sådan.

Forældrene flyttede til Vesløs, da Kristian var omk. seks år gammel, og her havde han sin barndom og skolegang.

Allerede som 9-årig kom han ud at tjene ved landbruget, og efter konfirmationen blev han tjenestekarl på en gård. Sytten år gammel besluttede han sig for at ville i smedelære, og han kom til smeden i Østerild, hvor han efter 4 års læretid var i yderligere 2 år. Derefter arbejdede han hos forskellige smede i bl.a. Bedsted, Lyngs, Aggersund og Frøstrup.

I 1940 købte han Bjerget Smedie og drev den indtil 1984. Han blev i 1942 gift med Magda Rosenkrantz Andersen, der er født i Nørklit ved Bulbjerg. Hun blev ved giftermålet hjemmegående husmoder og hjalp til i smedien, når der var behov for det.

De tre af parrets fire børn var efterhånden blevet bosiddende i og omkring Thisted. Derfor valgte Magda og Kristian Steffensen at flytte dertil, efter de i 1984 havde solgt smedien.

Det smedearbejde, Kristian Steffensen udførte i de næsten 45 år som smed på Bjerget, var af allehånde slags. Han arbejdede dels for fiskerne ved Lildstrand med reparationer af fiskerbåde og fiskegrej, dels for landmændene med istandsættelse og vedligeholdelse af landbrugsredskaber.

Arbejdet skiftede imidlertid karakter i takt med den teknologiske udvikling, der tog en rivende fart efter 2. verdenskrig. Da traktorerne afløste hestene som trækraft i landbruget, måtte også smedearbejdet lægges om. I stedet for det tidligere arbejde med ringning af hjul og skoning af heste, kom arbejdet overvejende til at bestå af VVS-arbejde, såsom indlæggelse af vand i husene, installation af toiletrum og indlæggelse af centralvarme. Det er nogle af disse ændringer, Kristian Steffensen fortæller om:

Bosteder

Jeg blev født nede i Bonderup, men min far og mor flyttede til Vesløs, da jeg var en ussel bette knægt. Min far var murer og arbejdede i mange år ved en mand, der hed Erik Frimer.

Vi sad til leje oven over Anton Søndergårds, karetmageren, indtil jeg var 6 år. Da byggede min far et hus ved Vesløs Station. Det havde han nok i et år, men da elektriciteten kom til Vesløs, blev der problemer. Far skulle betale en vis sum penge per lampested, men det blev dobbelt så dyrt, som det var lovet til, og min far solgte huset, fordi han var bange for ikke at kunne tjene pengene.

Han var så mørk af sind, så hvis han ikke kunne se sit udkomme, ville han ikke have med det at gøre.

Men så skete der det, at min mors bedstefar kom til min mor og bød til, at dersom hun ville passe ham, til han døde, så måtte hun arve det gamle hus, som han boede i. Huset lå henne i Gammel Vesløs. Vi flyttede derfor hen til Lars Peter - min bedstefar.

Han var af den gamle skole, forfærdelig nøje med sig selv og med andre. Halvdelen af huset havde han prøvet at leje ud til andre, men det gik ikke så godt, for de ville have tapet og fernis. Det var ligesom at rykke tænder ud af hans mund, når de forlangte sådan noget.

Vi boede så der, til Lars Peter døde.

Faderen og moderen

I Kristians barndomshjem arbejdede begge forældre:

Min far var murer. Han arbejdede i mange år sammen med en anden murer, der hed Svend Pedersen. De to mænd arbejdede i kompagni og murede en masse, både landbrugsejendomme og almindelige huse. De arbejdede meget længe sammen, indtil min far ikke kunne mere. Han var plaget af tuberkulose. Allerede efter hans soldatertid i København, var han blevet sendt på et sanatorium for tuberkulose. De sidste år var han hjemme og fik invaliderente; men den var bette dengang. Vi kunne knap leve og bøvle for den. Så for at tjene lidt til hjemmets opretholdelse havde min mor en strikkemaskine, som hun strikkede på - både uldtrøjer og strikkede trøjer til damer. Hun strikkede alverdens ting på den maskine.

Juleaften

End ikke juleaften stod strikkemaskinen stille. Moderen måtte indrette sig efter kunderne, og op til jul var der ekstra travlt:

Jeg glemmer aldrig en lillejuledag, da min far kom hjem fra købmanden. Jeg stod ude ved østenden af huset og græd. Lyset var tændt i de forskellige huse, men min mor havde så forbistret travlt med en striketrøje, som hun skulle have lavet til en kone. For det var altid sådan, at kunne folk ikke få det til jul, så kunne det være det samme. Det skulle være færdigt til jul.

Min mor hasede (1) med det her. Jeg kan se det endnu. Hun strikkede på et bette smalt bælte, sådan et langt et, der skulle kunne nå om konen. Det skulle knyttes foran, og der skulle laves kvaster i enden af det. Min far spurgte mig, hvorfor jeg stod og græd. Jeg snøftede og sagde: »Det er juleaften, og lysene er tændt i alle de andre huse. Det er mørkt, og mor strikker inde i stuen. Hun turer og grasserer (2) derinde, så vi får nok ingen juleaften.«

Men mor blev færdig med den striketrøje, hvorpå hun jagede til at feje alle garnrester og skidt op, der var i stuen - ud i køkkenet med dem. Hun havde også forberedt noget mad ude i køkkenet, så vi fik alligevel en god juleaften.

Jeg kan aldrig glemme det. Min mor var alletiders. Hun var enestående; det kan du tro. Enten det var sorg eller glæde, kunne hun altid få noget at sige og gøre et menneske glad med.

Vi havde et lille juletræ, men så var det også kommen (3). Der var ikke noget med, at vi skulle have dyre julegaver, for det var der ikke penge til. Det kunne ske, at vi fik et par blyanter.

Vinterdage på Vesløs Vejle

Af barndoms minder er noget af det, der står tydeligst i Kristians erindring, de dejlige skøjtetur på Vesløs Vejle:

Om vinterdage, når der var sne og is, så var Vesløs Vejle en sø lige fra Arup Dæmning til Vesløs Station. Det var vand det hele, og der var mulighed for at løbe på skøjter - helt fra Vesløs og til Arup Dæmning. Det var jo en vældig tur at have. Vi havde ingen bakker, vi kunne kæle på. Det var der ikke, men vi kunne løbe på skøjter, og vi kunne løbe længe. Det var en ordentlig stræk - flere kilometer.

Men somme tider var det lovligt sent, inden jeg kom hjem. Så var min far efter mig. Jeg fik nogen på ørerne. Det skete to gange. Jeg skulle komme i land ved Vesløs Brugsforening, men det var blevet for mørkt, og så blev Kristian smækket. Ja, jeg kan aldrig glemme det. Jeg kom slæbende med mine skøjter. Min far sagde til mig: »Det her - det går ikke. Nu skal du med hjem til mor, så skal du have straffelse for det.« Nej, det glemmer jeg aldrig, men det skete jo. Sådan er der altid noget, som vi ikke glemmer. Vi skal somme tider være nok så kry.

Min mors søster kom hjem til os

Kristians far og mor var begge plaget af sygdom, men overkom alligevel at hjælpe andre:

Min mors søster kom hjem til os og var hjemme ved os, fordi hun boede alene i et hus nede i Kettrup. Hun var sypige og gik rundt og hjalp på gårdene, syede kjoler for konerne på gårdene og kom hjem til huset, når det var søndag.

En søndag, da hun var til gudstjeneste i Kettrup Kirke, faldt hun sammen og trillede ned på gulvet. Hun blev kørt til Fjerritslev Sygehus og kom til at ligge der i 13 mdr. Hun var blevet lammet, hele hendes højre side - arm, ben og hoved, ja det hele, det var dødt. Hun var rigtigt handicappet, kunne ingenting. Hun kunne hverken komme op eller ud af sengen, uden hun skulle bæres omkring. Kettrup - Gøttrup kommune ville nærmest licitere hende bort. Hun skulle flytte hen til dem, der ville passe hende billigt. Det kunne min mor ikke rigtig tage. Så hun fik det lavet sådan, at min moster kom til Vesløs at bo, altså ved min far og mor.

Min far døde i november 1942. Så var min mor ene med min moster. Der gik 3 år, så døde min mor også. Hun var så hylendes hårdt angrebet af astma. Om vinterdage, når der var rim, kunne hun stå op og nærmest ikke få luft.

Min moster kom derefter hen til os på Bjerget, hvor hun var en 3-4 mdr. Hun faldt lige pludselig sammen en aftenstund og døde i løbet af 1 minut. Så var hun også væk.

Tjenestedreng - skoledreng

Kristians barndom forløb på samme måde, som den gjorde for mange andre børn,

der i begyndelsen af dette århundrede boede på landet. Han kom i landsbyskole - Vesløs Skole - da han var syv år, men allerede som 9-årig måtte han ud at tjene ved landbruget.

Der findes næsten ingen dokumentation om disse forhold ud over folks erindringer. Dog blev der i 1872 foretaget en arbejderundersøgelse i Thisted amt, i hvilken det oplyses, at i Vesløs, Øsløs og Arup sogne havde ca. 100 børn under 14 år arbejde som kreaturvogtere:

Jeg kom ud at tjene, da jeg var 9 år. Jeg skal aldrig glemme, da jeg til november kom hjem med en halvtredser.

Vi gik i skole hver onsdag og lørdag formiddag, hvis vi tjente om sommeren. Vi var bare i skole halve dage om ugen, og det var fra kl. 7 til kl. 12.

Jeg var jo oppe kl. 4.30, så det var somme tider, at de andre drenge sagde til lærer Sodborg: »Nu sover Lars' Kristian.« »Ja,« sagde Sodborg, »lad ham bare sove et stykke tid. Han har været oppe siden kl. 5.«

Vi havde geografi og bibelhistorie, og så skulle vi somme tider skrive stil. Vi skulle vælge et emne at skrive stil over. En regnebog havde vi også. Så skulle vi regne og gøre alting rigtigt. Det var ikke altid så nemt. Lærer Sodborg hjalp os. Han var en forfærdelig skøn lærer. Ligesådan frk. Jensen - vores lærerinde. Det er ikke deres skyld, hvis jeg er blevet til en »skræntring.«

Hjemme havde jeg ikke særlig mange pligter. Min far holdt det bette krumme have, vi havde. Så det var begrænset, hvad der var. Vi havde jo aldrig haft landbrug. Vi havde hverken ko eller nogen ting, kun et bette jordløst hus, der nu er raget ned og væk.

I lære som smed

Efter konfirmationen kom jeg hen til Per og Dorthea at tjene. Jeg tjente ved Per Dige, til jeg var 17 år. Derefter kom jeg i lære.

Efter læretiden kom jeg ind som soldat i København. Jeg var inde på Bådsmadsstræde - det de i dag kalder Christiania - den halve tid. Resten af tiden blev jeg sendt til Næstved til Ride- og Befalingsmandsskolen. Jeg passede mest hestene.

Hvorfor jeg ville være smed, kan jeg ikke rigtig forklare, men det synes jeg, at jeg gerne ville have med at gøre. Så derfor kom jeg i lære ved

Mads Nielsen i Østerild og var ved ham i seks år. Derefter kom jeg op til Anton Jensen i Bedsted og var ved ham i 2 år.

Det var en lidt sjov måde, jeg kom til at arbejde for ham på. Jeg var oppe ved ham en søndag formiddag for at høre, om jeg kunne få plads ved ham. Han spurgte mig om, hvor jeg havde været før, hvor jeg var nu, og hvad jeg skulle have i løn o.s.v. Jeg sagde til ham, at jeg skulle have 18 kr. om ugen. »Nej,« sagde han, »det hverken kan eller vil jeg give. Vi får ingen penge af landmændene, for de har ingen penge. Jeg kan ikke give dig 18 kr. om ugen. Så må jeg gøre det, jeg kan selv, og resten kan jeg lade være.«

Så var vi færdig med at snakke om det. Jeg kom hjem til mit hjem i Vesløs og tog hen til smeden i Østerild igen mandag morgen.

Sådan gik det til onsdag aften. Da kom Per Nørgård, en af smedens naboer, og sagde, at der var en fra Bedsted, der havde ringet og sagt, at han gerne ville, om jeg kunne komme om mandagen.

Jeg tog derop næste mandag og var deroppe i 2 år. Jeg havde værelse og fuld kost og logi. Lønningen jeg fik, var ikke anderledes end andre arbejderes. Priserne var sådan dengang. En arbejdsmand fik 3 kr. i dag-løn for at gå ud og hjælpe til på gårdene - mere fik han ikke. Nogle fik mindre. Så det var små tider, kan du tro.

Derefter var jeg en tur henne i Hørdum ved smed Kågård. Om foråret var der så meget at lave. Det var en almindelig blandet grovsmede-forretning.

Så kom jeg til Lyngs på Thyholm. Derefter fik jeg lovning på at komme til Kåstrup, hvor jeg var ved Jens Peter i 2 år. Hans søn var inde som soldat, mens jeg var der. Da han kom hjem, blev jeg jo arbejdsløs. Endelig var jeg et halvt år ved smed Odgård i Frøstrup. Mens jeg var ved ham, købte jeg Bjerget Smedie.

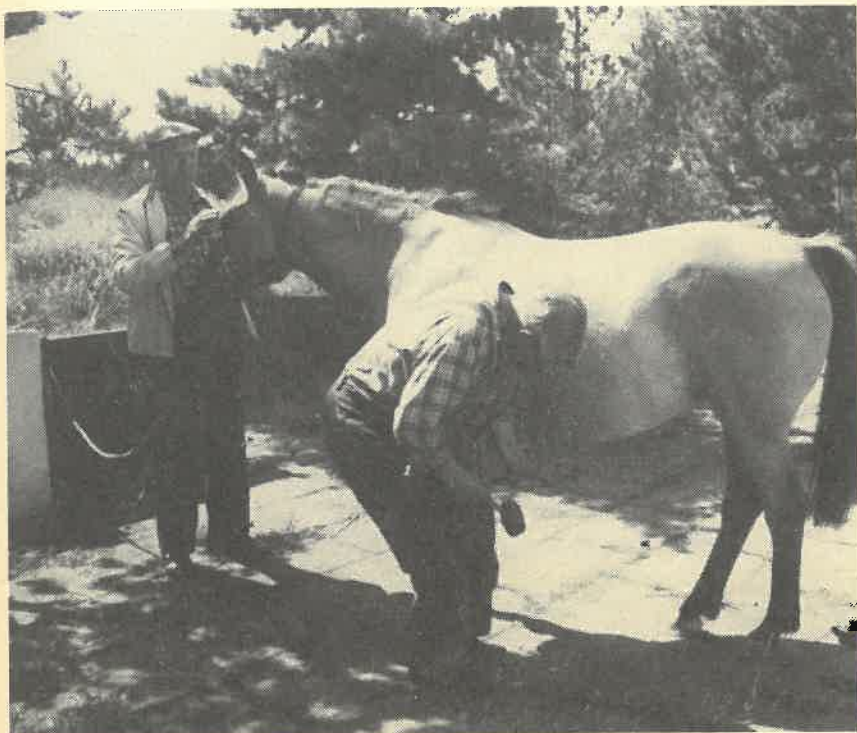
Køb af smedie

Jeg overtog smedien på Bjerget 1. nov. 1940. Jeg skulle give 16.000 kr. for det hele - 12.000 kr. for huset og 4.000 kr. for varelager. Nogle af pengene havde jeg fået skrabt sammen, resten - de sidste 6.000 kr. - skulle jeg betale, når der var gået 5 år.

Det blev ikke ordnet før maj 1946. Jeg var jo for dum. Jeg havde lovet at skrive et brev og sige pengene op, men det synes jeg jo var ligeme-

get. Hans gik ved mig hver dag og hjalp til i smedien, så jeg behøvede da ikke at skrive til ham. Jeg kunne lige så godt bare gå hen og give ham pengene. Det gjorde jeg, men han ville ikke have dem. Dengang skulle jeg give 5% i rente til ham.

Han nægtede at tage pengene, for som han sagde: »Jamen, Kristian, dersom jeg får pengene og går til Frøstrup med dem i morgen, så får jeg kun 1% i rente. Det er jo en difference på 4%, så du er nødt til at beholde pengene til majdag.«

Kristian Steffensen i gang med hestekoning i sommeren 1981.

Arbejdet i smedien

Da Kristian startede som smed, havde han smedelærlinge i sit brød, men det blev i længden for dyrt. I stedet blev smedien et familieforetagende, hvor Kristians kone hjalp til. Det gamle smedehåndværk var i høj grad knyttet til landbrugserhvervet,

og Kristian fortæller i det følgende om arbejder inden for smedehåndværket, der er forsvundet som følge af mekaniseringen af landbruget:

Jeg har haft 3-4 lærlinge, men ikke de sidste mange år, for Magda - min kone - har hjulpet mig med det hele.

De første mange år var det almindeligt smedearbejde med at lave hesteko og slå dem på, lave vognbeslag, ringe hjul og beslå vogn og hjul. Det var almindeligt grovsmedearbejde frem til 1945-50. Så blev det mere med wc, håndvaske og centralvarme. Arbejdet har fuldstændig forandret sig. Hestene blev afløst af traktorerne, og vognene blev afløst af vogne med gummihjul. De to ting gik jo lige så stille bagud. Folk fik en traktor i stedet for og solgte så de to heste. Arbejdet som grovsmed gled i baggrunden.

I dag er der mange - uhha - uhha - der er lagt i hundredvis af forretninger ned.

Som nu vor nabokone - hendes mand startede som smed nede i Ringkøbing, men han kunne ikke få det til at gå. Han blev kølemontør og rejste rundt og lavede alle de her kølehuse, som de har på landet, så folk kan stoppe en halv eller en hel gris deri. Det har han tjent hans føde ved.

I dag er det sådan, at landmændene selv kan få et lille svejseværk, så de i mange, mange tilfælde kan hjælpe sig selv og reparere det, der er gået i stykker i deres redskaber. Næsten hver gård har jo et svejseapparat.

Skoning af heste

Jeg har mange gang arbejdet over evne, skoet heste og turet og grassetret. Du kan ikke forestille dig hvor meget arbejde, der er ved at sko heste. Først skal de gamle sko brækkes af hesten. Hovene skal du have tællet op (4) og have pænt jævnet. Så skal skoen dannes til. Derefter skal du have benene op på hesten og have slået søm i, og bagefter skal de nappes af. Det kostede 4 skallede kroner for 4 nye sko, søm og alt arbejdet.

Ringning af hjul

Når om sommerdage hjulene var blevet knastørre, og pind og fælg og

eger var blevet for bette, og ringen var løs, og det raslede og skraldrede, så skulle folk hen til smeden.

Først blev vognen stablet op på nogle kasser og tønder så høje. Dernæst tog jeg hjulene af og tog dem med ind og huggede sømmen over og tog ringen af. Den kom i ilden, dernæst i stubmaskinen (5). Så stubbede vi - klemte ringen sammen, så den blev så meget mindre end hjulet, som jernet var tykt. Ringen varmede vi i ilden og lagde om hjulet. Så hurtigt vi kunne, skulle vi have hjulet op at stå og hen og have det afkølet i vandbassinet. Hjulet skulle krympe sig det stykke, vi havde varmet det op. Min kone hjalp mig med ringning af hjulene, og hvad hun ellers kunne hjælpe mig med.

Men jeg har været med til noget nede i Aggersund, da jeg var smed dernede. Det var enestående.

Det var en sommer, og vi havde 25 hjul, som vi skulle have ringet. For at spare kullene - de smedekul, som vi skulle købe - fik smeden fat i et læs lyng. Så gravede han et stort hul omme i haven. Alle hjulene var kørt derom og alle ringene ligesådan. Der var lagt en rigtig god lag lyng i bunden, og så blev der tændt for dyngen. Alle ringene lå inde i dyngen af lyng. Der var slået streger på alle hjulene - det var Jens Petersens, det var Lars' hjul, det var... Du kan ikke forestille dig det.

Lyngen brændte jo sådan en sommerdag lige så fint. Det hele var eet glødende ildsted. Ringene var fuldstændig rødglødende.

Du kan ikke forestille dig, hvor nemt det var.

Vi kunne gøre det så rask, hvis vi lige kunne komme hen til ilden og få fat i en ring, der var rødglødende, også rigtig rødglødende, fordi den havde ligget inde i bålet.

Det var ene ild, både forneden og hele vejen rundt, men så nemt det var! Vi kunne næsten ikke holde ringene, når vi skulle have dem i vandet. Det har jeg aldrig prøvet uden den ene gang.

Det var jo ikke nemt at få så mange hjul på en gang og skulle have ringet til. Men det gik, for smeden sparede alligevel en hel masse penge ved at købe sådan en klat lyng i stedet for smedekullene, der skulle have været varmet på naturlig vis inde i smedien.

Vand til huse

Mange ældre mennesker kan berette om, hvorledes de har måttet pumpe vand op

i spandervis, til både dyr og husholdning, ved gårdenes private pumper eller ved byens offentlige pumpe.

I dag er det en såre naturlig ting at åbne for vandhanen inde i boligen, men det er en af de ændringer, som Kristian selv har været med til at indføre:

Det er en blandet landhandel, jeg har haft. Dengang jeg kom til Bjerget, var der næsten ingen, der havde automatisk vandværk. Da var det en almindelig pumpe, de pumpede vand med.

Så blev det jo med det som med så meget andet. Tiderne blev forandrede, og måske kom der en brette krumme flere penge mellem folk. Dengang vi kom over 30'erne, da blev det alligevel bedre tider. Så var det, at vi kom til at stille elektriske pumper op. Automatpumper kaldte vi dem. De havde en beholder og så haner, der gik forskellige steder hen, både hen til køerne, ind til hestene, ind i bryggerset og ind i køkkenet til konen.

Du kan tro, der var mange, der var glade for sådan noget. De kunne få en slange og sprøjte...

Ja, de kunne sprøjte både her og der. Jamen, det var en vældig ting i stedet for at stå og pumpe hver spandfuld.

Sådan har jeg lavet mange, det vil jeg love dig. Ja, jeg har vel lavet femoghalvfjerdsenstyve af den slags pumper. Nu er det jo saga.

Alle de pumper, jeg har lavet for mange år siden, er smidt væk. I dag har vi kommunalt vand. Hanstholm kommune har boret en vældig fin boring nede i Ellidsbøl.

Ellidsbøl ligger 3 km. øst for Bjerget ad Ålborg til, og når vi kommer ned til Ellidsbøl, går der en fin vej ned til havet på det sted, vi kalder Ellidsbøl Strand. Nede ad den vej er der lavet en boring, hvor der er kridtbund, og dernede fra pumper de jo alt det vand op, der bliver brugt i hele området Lildstrand, Kæret, Bjerget, Frøstrup og helt ud til Højstrup, ud til Hjardemål, ja ud til hele kommunen.

Den halve kommune er tilsluttet det vandværk i Ellidsbøl, og vi får vand fra det allesammen, både landmænd og almindelige private huse.

Så alle de brette pumper - ud til højre. Vandforsyningen er blevet samlet, og der bliver leveret noget himlendes fint vand fra den boring. Det skal aldrig sendes til undersøgelse, men går lige direkte fra hullet op til forbrugeren. Der er ikke noget med, at det skal sorteres fra. Det er meget flot vand.

Det er jo en af de ting, der sker.

*Ringning af hjul i smedemester Synnestvedts smedie, der lå Toldbodgade 9.
Ca. 1900.
(Thisted lokalhistoriske arkiv).*

Først havde man en håndpumpe, så fik man en elektrisk pumpe, der går automatisk. Nu er de forældede. I dag får folk kommunalt vand. Tag nu f.eks. jernbanen. Dengang jernbanen kom til Frøstrup fra Thisted til Fjerritslev i 1904. Folk jublede. Dengang det første tog kom, og det var flagsmykket, var folk - ja, de var nærmest ellevilde. Nu kunne de komme med toget til Thisted, nu kunne de komme med toget til Fjerritslev. Og det var jo noget, der aldrig kunne gå til, nej, nej.

Men det varede 60 år, så var banen lagt ned. Bilerne har fuldstændig overtaget både passagertrafikken og fragtrafikken. De gjorde banen urentabel. Sådan er det med alverdens ting, du. Det har bare en periode, så er det forældet. Sådan er det.

Spilværket ved Lildstrand

Ser man på danmarkskortet ligger Bjerget Smedie så nogenlunde midt mellem fjord og hav, og Kristian Steffensens arbejdsområde strakte sig over hele det mellemliggende land, fra Lund Fjord i øst og ud til Vesterhavet. Ikke alene landbruget, men også fiskeriet havde brug for håndværkere såsom tømrere, bådebyggere og smede. Kristian har arbejdet meget for fiskerne ved Lildstrand, og han har levende fulgt med i, hvad der skete i det lille fiskersamfund; blandt andet opstillingen af det motordrevne spilværk ved Lildstrand i 1952 står tydeligt i hans erindring:

I gamle dage havde fiskerne nogle små ruller, de kørte bådene ud på. Der stod så en fisker og lagde ryg til at holde båden i balance.

Når fiskerne skulle på havet, var det somme tider meget besværligt at få båden skubbet ud i vandet, så den kunne flyde, når der var nogen sø. Der stod jo en fisker hele tiden og holdt båden i balance, for at den ikke skulle vælte. De andre fiskere skulle springe rundt og ligge rullerne bag og køre båden ud mod vandet.

Det var noget grumme arbejde at være med til. Mange gange, når de havde fået båden skubbet så langt ud i havet, at den kunne flyde, var fiskerne blevet drivvåde, fordi vandet slog op omkring dem. Sådan brugte de jo at gøre i mange år, men allerførst brugte de jo pramme og både, som de selv kunne løfte og slæbe op.

Men det kan jeg ikke huske. Derimod kan jeg huske, da den her Claus Sørensen, en vældig mand, de havde i Esbjerg, kom til Lildstrand en gang.

Han havde jo lavet spilværk flere steder - med en stor motor og med et spil så stort, som de brugte på de store kuttere. Wirerne var så tykke som en tommelfinger.

Fiskerne fik også stillet sådan en an ved Lildstrand med en stor dieselmotor, der stod og trak et spil. Fiskerne fik en mand til at passe spillet. Manden kunne så om morgenen sætte en krog i en øsken, som jeg havde lavet i beslaget til at sætte i bådene. Det lavede vi i smedien derhjemme ved mig. En bådebygger fra Vorupør kom til Lildstrand og ordnede alting - hvis der var en bakke i stykker i en båd eller andet, eller hvis vi skulle lave køljern, beslag til kølen og krog til spillet.

Så har jeg jo også lavet ankre og alle slags fiskeredskaber, bl.a. rammer til hummertejner. Jo, jeg har haft meget arbejde for Lildstrand.

Det motordrevne spil blev opfundet i 1939 af Claus Sørensen fra Esbjerg, og det første blev opstillet i Nr. Vorupør i 1939. Lildstrand fik som tidligere nævnt først sit spil i 1952. Opstillingen var blevet forsinket p.g. a. 2. verdenskrig.

Den store storm

Stormen, Kristian Steffensen her fortæller om, er sandsynligvis den, der hærgede kysten ved Lildstrand i 1970, og følgen blev, at kystbådene flyttede til den store fiskerihavn i Hanstholm og fiskede herfra, men fra 1982 blev der atter fisket fra Lildstrand:

Der var jo 13 store motorbåde ved Lildstrand, indtil vi fik den her himlendes store storm, der næsten skyllede det hele væk, væltede husene dernede. Ja, jeg kan ikke sige dig, hvornår det var, men det skyllede både to fiskerhuse og ishuset væk - havet tog det hele, skyllede og underminerede selve huset, som spilværket var i, det spil der kunne trække både ud og ind fra havet, underminerede den, så det hele var ved at sykke i grus. Det hele blev nærmest ødelagt. Det var ligesom det hele gik i stå ved Lildstrand. De fleste af bådene flyttede til Hanstholm og fiskede derfra.

Dannelsen af mesterforeningerne

Som selvstændig var Kristian Steffensen medlem af Øster- og Vester Han Herreders Smedemesterforening, som blev stiftet i 1915 med det formål at varetage smedefagets interesser. Foreningens vedtægter indeholdt bestemmelser om indførelsen af en minimal-priskurant (prisliste), der skulle overholdes af medlemmerne. Overtrædelse straffedes med en bøde. Priskuranten trådte i kraft i dec. 1915 og skulle, som Kristian fortæller, sikre den enkelte smed bedre levevilkår ved, at de ikke måtte underbyde hinanden:

For mange år siden havde de store gårde deres eget smedeværksted. De havde en smed til at komme der, og som hjælp havde han gårdens karle.

Så blev det sådan, at de unge smede gerne ville starte deres egen forretning, men det mødte stor modstand, for så skulle de have penge for det, de lavede.

Der var også andelssmedene, hvor gårdene sluttede sig sammen og hyrede en smed til at arbejde på de sammensluttede gårde.

Men smedene ville gerne have deres eget, og selv om det mødte modstand, var der heldigvis en fremsynet mand, der prøvede at kalde smedene sammen. Han sammenkaldte dem, fordi de skulle prøve at lave en forening, hvor de skulle stå hverandre bi. De skulle prøve at lave en prisliste, hvor der stod, hvad de skulle have for at sko en hest med

fire nye sko, ringe hjul og i det hele taget finde ud af, hvad de forskellige arbejder skulle koste.

Det blev så specialiseret i en prislister, for at den ene ikke skulle underarbejde den anden, for at de selv kunne få en eksistens ud af det.

På det grundlag er mesterforeningerne kommet frem, som de står i dag - som nu her i Thisted amt. Vi har haft fire foreninger - Morsø, Sydthy, Thisted og Han Herred. Der, hvor jeg var smed, det var jo på Bjerget og Lildstrand og det område der. Jeg har arbejdet for alle de mennesker i alle de år, som jeg har boet der. Fiskerne ved Lildstrand og landmændene - det var dem, jeg havde at arbejde med.

Afvikling - udvikling

Der er sket en rivende udvikling inden for smedefaget i den tid, Kristian har været smed, og han har selv haft øje for den:

Jeg har haft smedien i 43 år, ja, siden 1. nov. 1940 og arbejdet som almindelig gammeldags grovsmed med at sko heste og beslå vogne. I 1984 solgte vi forretningen og flyttede til Thisted.

Ligesom tiden gik, skete der en udvikling på alle områder. Landmændene skiftede deres heste ud og fik traktorer og gummivogne i stedet for. De var lettere at bruge til landbrugsarbejdet, men mit arbejde blev nærmest formindsket ved det.

Der blev ingenting at tjene ved at sko heste, ringe hjul, lave vognbeslag og andet. Mange gange fik landmændene først sat gummihjul under deres almindelige kassevogne, stivvogne, men med tiden blev det en fladvogn med gummihjul til at spænde bag deres traktorer. Jeg kom derfor til at arbejde med andre ting, både med toiletrum og centralvarme.

Så blev tiden jo sådan, at jeg blev for gammel og ikke rigtig kunne svare til at arbejde mere. Min kone og jeg blev enige om at sælge smedien og flytte til Thisted, hvor vores piger bor. Samtidig blev smedien nedlagt, men det kunne ikke gøre noget, for der var så lidt at lave. Alt, hvad vi plejede at smede, kan nu fås i færdige beslag.

Det er jo ikke bare mig, men også alle andre smede. Den ene smedie efter den anden bliver lukket. Jeg kan sidde her og tælle i hvert fald 10 smedier, der er lagt ned i løbet af ganske få år. Fra Han Herred er der Vust, Klim, Torup, Frøstrup, Bjerget og nu Vesløs.

Magda og Kristian Steffensen uden for smedien på Bjerget i sommeren 1981.

Østerild Smedie, som jeg er udlært i, er lavet om til beboelseshus. Så der er heller ingen. Der boede en smed på Hovedgaden i Østerild, men han døde, og nu står det tomt.

Der er kun enkelte tilbage. Der er Hundahl i Nors og DLAM, som overtager størsteparten af salg af nye maskiner. De forretninger bliver ved at have et reparationsværksted til maskinerne.

Sådan går det for mange af smedene. Der er for lidt brug for dem i dag, så ingen bryder sig om at lære smedefaget i dag. Folk vil hellere arbejde på et maskinværksted, hvor de nærmest arbejder som svende og hjælper med at vedligeholde alt inden for det moderne landbrugs redskaber.

Vi kan tage karetmageren - ham, der lavede hjul til gammeldags vogne med nav, eger og fælg. Ja, han er jo væk for mange år siden. Det karetmagerarbejde, der bliver lavet nu, er nærmest en tømrer, som kan købe sådan et stykke fælg og danne til og sætte på et hjul.

Der var en karetmager Poulsen i Dragsbæk i Thisted i mange år, som jeg somme tider sendte nogle hjul ud til for at få dem repareret. Det

var et par hjul til en såmaskine - nogle store hjul med tre eger. Når de drejede for hurtigt rundt, knækkede egerne i navet, og så skulle der sættes nye i hjulet.

Det var et problem i mange år at få sådan et hjul gjort i stand. I dag bruger landmændene såmaskiner med små hjul med dæk af gummi og slanger i.

Min forretning har jeg solgt til en ung mand, der er uddannet mekaniker. Han vil bo i huset og have værkstedet til at reparere biler i, men han har ikke mulighed for at drive smedien videre. Jeg har taget svejseværket og alle redskaber med til Thisted, fordi mine redskaber er blevet for gamle og for umoderne.

Det er det samme igen. Jeg har haft svejseværk i mange år. Jeg fik det første omkring 1942 - 43 - et elektrisk svejseværk - som jeg i mange år svejsede alverdens ting med, både i støbejern og smedejern, men i dag er der ingen, der vil give penge for sådan et. Nu bruger man CO₂-svejseapparater, hvor der er en flaske med noget ilt, eller jeg ved ikke rigtigt, hvad det er.

Der er sket så urimeligt meget i de år, vi har boet på Bjerget. Det er jo en enestående udvikling, der er sket.

Tag nu inden for centralvarme - det er jo noget så moderne. Der er en pumpe, en cirkulationspumpe får vandet rundt i anlægget, oliefyret brænder inde i kedlen og varmer vandet. Man kan få natsænkningstemperaturer sat på for at spare olie. Sådan er det helt igennem. Det er teknikken, der helt og holdent har taget føringen.

Anne Larsen

Håndarbejds- og gymnastiklærerinde fra Sydthy

Anne Larsen blev født 1919 i Frøslev på Mors, hvor hendes far havde gartneriet Vangsbo.

Hendes forældre var grundtvigianere, og derfor gik Anne i Frøslev Friskole og til præst i Frimenighedskirken, men efter forældrenes ønske blev hun ikke konfirmeret.

Som 13-årig blev hun pige derhjemme i et år, inden hun kom på efterskole i Olle-rup. I de efterfølgende år var hun skiftevis pige hjemme og på forskellige skoler for at uddanne sig til håndarbejds- og gymnastiklærerinde.

Da hun var færdig med uddannelsen, underviste hun mange forskellige steder bl.a. på Vester Vedsted Ungdomsskole, Galtrup Højskole, Odder Højskole og i Nordthy og Sydthy Husholdningsforeninger.

I 1955 blev hun gift med Børge Larsen fra Heltborg. Han var på det tidspunkt forsikringsmand, men ville hellere være landbruger, og parret købte derfor i 1956 en gård på 30 tdr. søde i Heltborg. De drev gården til 1981, hvor den blev solgt, fordi omfartsvejen nord om Hurup skulle føres hen over deres jord. I stedet byggede de hus i Heltborg, hvor de stadig bor.

Barndomshjemmet

Det var min fars hjem, vi boede i. Min mor var født i Tøttrup i Thy, men hendes forældre rejste til Mors for at tilslutte sig frimenigheden. Min farfar havde købt det gamle husmandssted i Frøslev i 1888. Han var foregangsmand på alle områder og slog som den første på Mors til lyd for husmandsbevægelsen. Da han købte stedet, arbejdede han i kridtgraven i Frøslev, men så begyndte han at plante nogle havesager og omdannede lidt efter lidt husmandsstedet til gartneri.

I 1912 overtog min far, der var kendt som en meget fremsynet og dygtig fagmand, stedet, og han begyndte at bygge drivhuse til gartneriet. Til sidst var der 10 store drivhuse, ja, de var så store, at vi kunne køre med lastbiler derinde og pløje. Det blev hovedsageligt drevet som blomstergartneri af mine forældre. Der blev dyrket potteplanter, og

om sommeren havde vi agurker, meloner og tomater - de var ikke rigtig blevet moderne endnu; der var mange, der ikke kunne lide dem. I drivhusene blev der også dyrket roser og nelliker til helårsbrug. Op til jul blev der ligeledes dyrket julebegonier og cyclamen.

Jeg kan huske til jul, når blomsterne skulle sælges i forretningerne. Så skulle vi børn vaske bladene på planterne i brun sæbevand, der ikke måtte være alt for tykt, hvis ikke de var rene. Vi vaskede også urtepotterne, inden blomsterne skulle pakkes ind. Det var noget af en proces, når der var flere tusinde potteplanter, der skulle afsendes.

Gartneriet Vangsbo i Frøslev ca. 1912-13. Manden med trillebøren er Anne Larsens far Kresten J. Lavsén, den unge pige er Annes faster Else og den unge mand hendes farbror Åge. Den ældre kvinde er farmoderen.

Min far kørte som regel selv ud til forretningerne med blomsterne. Hver uge kørte han til Nykøbing og tog også med færgen over ved Sallingsund for at køre til Skive, Kjellerup og Viborg. Så passede min mor forretningen og telefonen derhjemme, samtidig med at hun sørgede for husholdningen. Der var næsten altid ansat seks medhjælpere i gartneriet. Desuden kom daglejerne i sæsonen og arbejdede, så der var sjældent under 12-14 personer med til bords.

Aftensæde

Mit barndomshjem var lys, varme, sol og glæde. Det var ligesom solen altid skinnede, selv om jeg nok ved, det kan skyldes, at det mørke, der måske også var, er kommet på afstand.

Jeg tror godt, man kan sige, at mine forældre var usædvanligt oplyste. Det var de åndelige, kulturelle og historiske strømninger - samfundets strømninger, der betød mest for dem, måske var det især kirke- og skolespørgsmål, der lå dem stærkest på sinde, men også det politiske, hvad far aldrig drøftede med sine brødre, for det var de ikke enige i, og så lod de være. Far var venstremand.

Mine forældre snakkede meget med os seks børn. De voksne lyttede ikke til børnene, men børnene hørte og lyttede. Det lå i luften, at børn ikke skulle snakke med, når voksne talte. Jeg tror, vi lærte en hel masse på den måde, eller rettere vi voksede ved det.

Vi holdt aftensæde, d.v.s. vi sad inde om aftenen både karle, piger og os børn. Far læste højt for os. De første fortællinger, vi fik læst, var af Morten Jensen, der var friskolelærer på Mors. Han havde skrevet små historier for børn, og H.C. Andersen blev også læst, næsten fra den ene ende til den anden. Desuden fik vi en masse troldehistorier, som Klaus Berntsen havde skrevet.

Far lå på chaiselongen og læste. Mens vi var små, sad vi rundt om, og den mindste af os lå nede ved hans fødder. Karlene kunne enten høre efter, hvis de ville, eller de kunne selv sidde og læse.

Efterhånden som vi børn blev større, kom vi til at sidde ved bordet og så blev Ingemanns romaner læst eller Bjørnson og Selma Lagerlöff. Jeg kan nævne mange andre ting, vi fik læst op - verdenshistorie og danmarkshistorie i alle afskygninger, Knud Rasmussen og Saxo. Der var snart ikke den litteratur, vi ikke var igennem. Kirkehistorie lærte vi også noget om, fordi far og mor var knyttet til frimenigheden. Min farfar var med til at oprette friskolen i Frøslev. Så blev der også sunget meget efter højskolesangbogen om aftenen, både når vi var os selv, og når der var fremmede.

Vi havde vor fantasi

Legetøj betød ikke så meget for os børn. Vi underholdt os selv. Der var blevet læst så meget op for os om trolde, nisser og andet, og derfor

kunne vi bruge vores fantasi. Vi lavede dilettantstykker, klædte os ud og forestillede os, at vi var alle de forskellige personer i Ingemanns romaner bl.a. Der skulle altid være en heks, en trold eller en eller anden grim person. Det foregik mest indendøre. Om sommeren rendte vi ude og legede. For det meste var det så gemmelege, men også boldspil og tennis. Vi kunne f.eks. gemme os under rabarberbladene. Vi fik da legetøj, for det var ikke sådan, at der ikke kunne blive råd, men det betød ikke så meget. Der var også altid en julegave. Ja, jeg glemmer aldrig dengang, jeg fik én gummistøvle i julegave - da var jeg skuffet. Dog skal det i retfærdighedens navn siges, at der var en fin dukke i støvlen. Min søster og jeg skulle nemlig være fælles om et par gummistøvler. De skulle bruges til skole, når det var grimt vejr, og min søster og jeg gik ikke i skole på samme tid, så derfor kunne vi godt være fælles om dem.

Ind imellem legen var der også arbejdet, så skulle vi lige hjælpe med det, og så kunne vi rende tilbage og lege videre. Vores faste pligt, når vi kom hjem fra skole, var at fodre vores to køer med roe- og blomkålsblade. Det var en gruelig forurettelse, syntes vi, men vi blev ikke hængt op på arbejdet. Der var tid til at lege, f.eks. havde vi et orgel, der var 150 år gammelt. Det blev også brugt i legen. Min ældste bror skulle være pilot - flyvemaskinerne var lige begyndt at komme. Han skulle sidde og spille, og så var han pilot. Vi andre sad på en række stole bagved, og så fløj vi på vældige rundrejser.

På efterskoler og højskoler

Anne var pige hjemme hos moderen et år, inden hun som 14-årig blev sendt på efterskole:

Jeg blev sendt på efterskole i Ollerup på Fyn, og det var der, jeg fik interessen for de gamle håndarbejder. Det var en almindelig efterskole hvor jeg foruden de gængse skolefag også lærte engelsk og geometri. Der var jeg i seks måneder, inden jeg atter kom hjem for at være pige denne gang i 2-3 år.

Så kom jeg til Snoghøj et halvt år og blev undervist bl.a. i håndarbejde og gymnastik. Der var meget om de gamle danske, folkelige broderier, som jeg stadig arbejder med. Vinterhalvåret tilbragte jeg hos min onkel og tante på Fyn, inden jeg om sommeren atter kom på Snoghøj.

Gymnastikhøjskole. Sådan var jeg flere gange på skift hjemme eller på højskole.

I 1941-42, omkring krigens begyndelse, kom jeg til Vester Vedsted Efterskole, hvor jeg skulle lave gymnastik med eleverne og samtidig være kokkepige. Det var en frygtelig kold vinter, og jeg kom derfra i utide, fordi jeg havde fået betændelse i øjnene og ikke kunne tåle varmen fra de store gryder og kulden.

Det var min mening, at jeg ville have været ude at rejse. Jeg ville til Schweiz, men p.gr.a. krigen kunne den slags ting ikke lade sig gøre. I stedet blev jeg hjemme og ledede gymnastikken flere steder. Den og så folkedansen gik jeg meget op i. Det medførte, at jeg kom til at sidde i en del bestyrelser.

I 1945 kom jeg på Galtrup Højskole, hvor jeg havde kjolesyning med eleverne, og ellers var jeg privat stuepige. Det var meget fornemt.

For at komme til at undervise, hvad jeg godt ville, skulle jeg også lære mere om kjolesyning og tog derfor på Vejle Fagskole en kort periode.

Anna Larsen

(Foto: B.K. Andersen)

Håndarbejds- og gymnastiklærerinde

Anna Larsen var i 1945-47 på forskellige pædagogiske kurser som Højskolerne. Håndarbejde afholdt og på fagskole i Odense, inden hun kom til Nordthy Husholdningsforening som lærer en vinter:

I 1950 kom jeg så til Sydthy Husholdningsforening som håndarbejds- lærer, og samtidig underviste jeg i gymnastik. Der var undervisning dagen igennem. Jeg havde sommetider 3 hold. Undervisningen fandt sted i husholdningsforeningens lokaler, rundt om hos private eller på skoler, ligesom det nu kunne træffe sig.

Når jeg underviste i de gamle håndarbejder, gik jeg helt tilbage til de gamle ægyptiske grave og fulgte så håndarbejdets historiske vej op gennem Europa.

På ungdomsskolerne blev der ikke snakket så meget om håndarbejdets historie - det var mere selve syningsarterne, men helt kunne jeg ikke holde mig fra det. Kjolesyning er noget for sig. Det skal passe til figuren og lidt til stilen og moden, men i håndarbejdsundervisningen kan man ikke undgå historie. Der er jo historie bag alt, bag hvert mønster. Der var jo forskel på, om det var en bondekone, der syede, eller det var adelsfruerne, der sad og baldyrede på forhøjningen.

Fritidsloven krævede, at vi skulle undervise meget i teoretisk stof, men det var nu egentlig en plage. Der var ingen, der brød sig om det. Konerne på landet, der skulle sy en kjole til sig selv, var ikke interesserede i at skulle lære at tegne deres eget mønster, de ville hellere sy. Loven sagde også, at de skulle sy det samme, men det gled jeg nu altid let hen over. Hvorfor skulle én sy en kjole med lange ærmer, fordi en anden gjorde det, når vedkommende hellere ville have en med korte ærmer. De kom jo for at sy kjoler, bluser, forklæder eller hvad de ville sy, også til børn. Der blev syet meget om der først i 50'erne - p.gr. af krigen var der mangel på stoffer og lignende.

De unge piger ville helst have håndarbejde, og jeg havde billeder af gamle håndarbejder og forskellige mønstre, som de så fik sat i et hæfte og skrevet lidt op om. Man kan ikke komme uden om den mentale side af håndarbejdet. Det var ikke ligegyldigt, hvilket håndarbejde, man sad med i hånden. Det skulle være noget, der var godt for både sjæl og sind og øje - noget gedigent. Det satte jeg meget pris på - at vi holdt os til de gode ting.

Nu tænker jeg tit på det, vi syede dengang, både dragværk og hulsøm

på pudebetræk og duge. Det skal nok blive moderne igen nu. Det hvide broderi har ellers været lagt i skuffen i mange år.

Steder i Thy

Når jeg tog rundt i Thy, kunne jeg selvfølgelig mærke forskel på, enten jeg var i Svankjær, eller jeg var i Thyholm. Levevilkårene havde altid været forskellige de forskellige steder. I Svankjær lavede folk sjove sange og havde meget »gejl« for, fandt på mange ting. Det er måske fordi egnen, førhen har ligget noget afsides.

I Thyholm har man den fede jord og de store gårde. Ligesådan kunne jeg mærke, om det var Villerslev eller Vestervig. Vestervig har jo været by fra gamle dage, da herredsfogden boede der, og det virker stadig i byen; det kan man mærke.

Kom jeg til Bedsted var det anderledes at undervise. Det var mest byens damer, der kom, og de havde andre interesser end landmandskonerne.

Jeg kan stadigvæk se på folk, havde jeg nær sagt, om de er fra Thyholm eller Svankjær. Ikke for at nedvurdere nogen af dem, men der er forskellige træk, der ligger og altid har ligget der. Hver egn har sit særpræg også her i Thy, ligesom vi fra Mors har vores præg. Jeg tror, at det var dette ægte, oprindelige, der gjorde det så fascinerende at komme ud i sognene. Hver egn og hver by havde deres særpræg, egenart og lune.

Første gang jeg kom til Jegindø for at undervise, var jeg lidt spændt, for jeg havde aldrig været på øen før. Det var på husflidsskolen. Jeg kom ind, og der var ingen folk. De sad ude i køkkenet og drak kaffe, det kunne jeg høre, for de skramlede med kopperne, men jeg ville ikke gå derud. Så kom der én ind, og der kom én til ind. De gik lidt rundt og kikkede, og så gik de ud igen. Jeg var ved at lægge mine ting frem. Endelig kom der en kone ud og spurgte, om jeg ville have en kop kaffe, hvilket jeg sagde ja til. Jeg skulle lige ses an, fortalte de mig. Siden har jeg befundet mig godt på Jegindø, hvor jeg har mange skønne minder fra. De har deres egen humor og lune på Jegindø.

Jeg kørte med bil eller bus, når jeg skulle derover, men om aftenen kunne jeg ikke komme længere end til Hvidbjerg. Jeg brød mig ikke om at sove hos private, for så var man ligesom mere afhængig. Derfor ville jeg sove på kroen. Da jeg en aften kom op på værelset, så det no-

get nusset ud. Der havde ligget nogen i den seng, også mere end én gang. Derfor kunne jeg ikke rigtig bekvemme mig til at gå i seng - og gik ind til værten og spurgte, om det ikke var en fejl. Han ville med hen og se det, men sagde, at den, der havde ligget der sidst, havde ikke ligget der »uden« tre nætter, og sådan så sengen ikke ud. Jeg kunne ikke lide at gøre mig ud til bens, så jeg sov på min frakke den nat. Sidenhen fik jeg altid et andet værelse på kroen.

Der er så utrolig mange gode minder fra min tid som lærer, og det lige meget om jeg kom til Lyngby, Thyholm eller Hurup, men arbejdet førte mange strabadser med sig, når jeg skulle rundt de forskellige steder, hvis det var snevejr eller glat føre.

Arbejdet gav også mange skønne naturoplevelser. Når jeg en tidlig morgen cyklede rundt i landskabet ved Ashøje og Vestervig, hvor jeg ved Foldbjerg Bakker kunne se ud over havet - ud til Agger. Så var det ligesom havet lå helt herinde ved. Skulle jeg til Gettrup, var det særlig skønt, når jeg cyklede hjem om aftenen - op over den lave eng over Ulsted og skoven, for så kunne jeg se solnedgangen og høre frøerne, der kvækkede ude i de mange små damme.

Du skal nok få en mand i sniktrøje og næsetræsko

Jeg traf min mand Børge til gymnastikfest oppe på Ashøje. Jeg havde nu ikke regnet med, at jeg skulle have haft en mand, der ville være landmand. Mine søskende drillede mig altid med, at jeg nok fik en mand i sniktrøje og næsetræsko (6). Folk i sniktrøje og næsetræsko var sådan lidt langt ude fra landet, mente vi søskende.

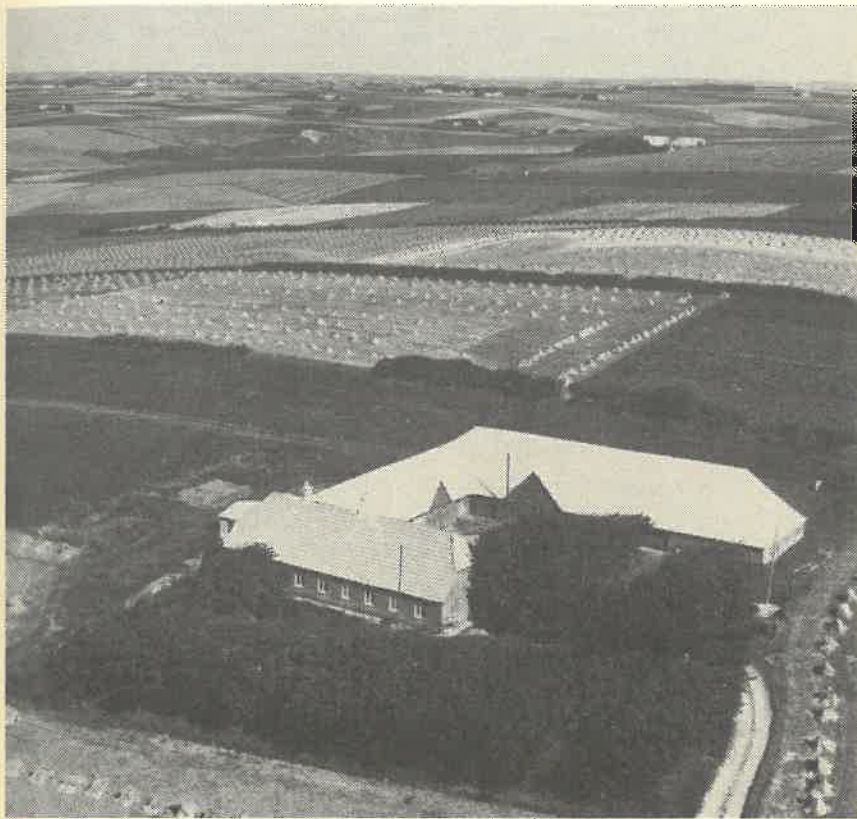
Børge var nu forsikringsmand ved Hafnia her i Hurup-området, da jeg traf ham. Han er født nede i Heltborgs gamle skole og har tilbragt det meste af sin tid her i Heltborg. Han ville ikke blive ved med at være karl på gårdene og tog derfor en uddannelse som kontrolassistent og virkede som sådan i Hassing-Villerslev i 6 år og 1 år i Vestervig, inden han søgte ind som inspektør ved forsikringsselskabet Hafnia. Vi blev gift i 1955 og købte hus i Hurup, hvor vi boede i halvandet år.

Landmandskone i Heltborg

Børge brød sig ikke om arbejdet som forsikringsmand, og da Per Hel-

ligkildes gård, som Børge kendte, blev til salg, købte vi den og flyttede til Heltborg. Jeg vil ikke sige, at jeg var begejstret. Det var noget gammelt noget. Jeg græd, både da jeg kom derop, og da jeg rejste derfra. Jeg syntes, det var håbløst. Det var jo gamle bygninger, men meget hyggelige, og vi blev ualmindelig glade for at bo der. Gården var på 25 tdr. sæde, og der blev lagt yderligere 5 til ved jordomfordelingen i 1966, da Hovedvej A 11 blev gennemført.

Jeg holdt med mit arbejde som håndarbejds- og gymnastiklærerinde, da børnene kom. I stedet tog jeg mig af deres opdragelse og hjalp lidt i landbruget i sæsonerne.

Gården i Heltborg ca. 1955. Gården blev kaldt Vester Høgholm, da jorden var udstykket fra gården Høgholm.

Vi drev almindeligt gammeldags landbrug, alsidigt brug med kvæg, køer og grise, men jeg blev ikke betroet malkemaskinen. Landbrug var jo sådan set fremmed for mig. Jeg havde prøvet at malke i min barndom, men blev aldrig god til det. Hvis man var god, skulle mælken skumme i spanden.

Alt arbejde inde i huset gjorde jeg, og når der skulle forkes korn i høst eller lignende, så var jeg ude at hjælpe. Ligesådan når der skulle tærskes eller vaskes spande. Jeg hjalp også til i roerne. Jeg var ikke så dygtig til det som Børge. Han kunne tage to rækker, mens jeg tog en, når vi hakkede, men jeg gik der da.

Da børnene var små, tog jeg mig meget af dem. Børge gik en del op i politik inden for de Radikale og var derfor ofte borte. Så jeg var ikke så meget hjemmefra i de første ti år, men i 1966, efter at børnene begyndte at gå i skole, blev jeg valgt ind i skolekommissionen her i Heltborg, og på den måde begyndte jeg at komme ud igen; ligesom jeg igen fik kursusarbejde - aftenskoleundervisning i kjolesyning. Omkring 1974 kom jeg med i menighedsrådsarbejdet og har været i det lige siden.

Vi skal have udsyn

Jeg er imod, at noget skal stå stille, men jeg er også bange for, at udviklingen tager en forkert retning, med alt for meget udefra kommende, der præger eller ødelægger vor kultur.

Vi skal passe på at bevare vor rod, vor kulturelle rod, i det danske samfund, og derudfra skal vi se os om i verden. Vi skal have udsyn, samtidig med vi har fodfæste i vor egen kultur. Vi giver tiden skyld for alt det, vi ikke synes om, men tiden er vi selv med til at forme. Derfor må vi være aktive og ikke glemme alt det gode, som vi har. - Vi må ikke glemme glæden.

Hans K. Møller Pedersen

Husmand på Snejstrup Hede

Den 5. november 1917 blev Hans K. M. Pedersen født på Snejstrup Hede. Forældrene, Anna og Per Møller Pedersen, opdrog 11 børn i et hus, som oldefaderen havde bygget. Naboen til barndomshjemmet var en søster til faderen, og hos hende tilbragte Hans en stor del af sin tid. Fasteren var ugift, og da Hans nåede skolealderen, flyttede han permanent over i nabohuset, hvor han hjalp til ved bedriften i sin fritid.

Fasterens lille landbrug, som oprindeligt havde tilhørt Hans' bedstefar, var på 1 td. sæde, og her kom Hans til at tilbringe mere end barndomsårene.

I 1943 overtog Hans K.M. Pedersen husmandsbruget, og fasteren kom på aftægt hos ham. Hun døde i 1952.

Husmandsbrugets ringe størrelse gjorde det nødvendigt at supplere indtægten med daglejerarbejde, selv om der allerede, inden Hans K.M. Pedersen købte ejendommen, var lagt ialt 7 tdr. sæde til. Ved yderligere opkøb af jord blev bedriften udvidet til ialt 17 tdr. sæde.

I dag er landeriet indskrænket til lidt hønsehold. Hans K.M. Pedersen bor fortsat på ejendommen, men dyrene er sat ud.

Slægten

Jeg blev født på Snejstrup Hede 5. nov. 1917 i et hus, som min oldefar havde bygget. Han har også bygget det hus, jeg bor i nu. Da han kom hjem fra krigen 48 - 49 - 50, var kaptajn Jagd (7) begyndt at udtørre Sjørring Sø, og dér fik han arbejde. Han var tømrer og var med til at bygge Egebaksande. Egebaksande ligger på en sandbanke, og der ligger en bakke henne i skoven, der hedder Egebakke. Det er sand fra den, der er »knøget« ud i søen. Derfor hedder gården Egebaksande. Mit hus er bygget efter Egebaksande. Det er det sidste, min oldefar byggede, inden han døde.

Jens Østergård lod ham få en ager, der kun var på 1 tdr. sæde (8), og den byggede han på. Min bedstefar købte et moseskifte til, så ejendommen blev på 7 tdr. sæde.

Min oldemor gik ud og »koppede« folk (9). Det var noget, de gjorde i gamle dage. Det var gavnligt for forskellige sygdomme. Det var en lille maskine, de kylede på folk. Den var fuld af knive, hvorefter de med et horn sugede blod ud af dem. Min fars forældre blev ikke så gamle. De døde begge, da de var 49 år gamle, og min faster Trine tog sig så af min oldemor - den gamle Trine Møller - så hun ikke skulle på fattiggården.

Barndomshjemmet

Det var en hedeejendom, mine forældre havde, og det var min mor, der skulle lave arbejdet, for min far kunne ikke. Han havde mavesår og tuberkulose. Men han kunne bruge hestene. Det var han god til. Vi havde 2 islænderheste til at begynde med, men til sidst havde vi nogle norske halvblodsheste. Far snoede sime (10) på en simemaskine, han havde arvet efter hans far. Den blev trukket af en hestegang, hvor vi drenge skulle rende efter hestene.

Min mor måtte køre møg ud, og da vi børn blev lidt større, hjalp vi hende. Vi gravede også mange kartofler op hjemme. Min mor kunne grave lige så mange op, som 7 kunne samle op.

Jeg kan huske om efteråret, da kom Vorupør - folkene herop i kartoflerne. De skulle grave kartofler på part ved mine forældre. De skulle have hver 7. række, og når de så var færdige, skulle far køre kartoflerne ud til dem ude ved havet.

Min mor var så forskrækkelig dygtig, men hun skulle have vasket gulvene over hver dag, inden hun var færdig til at komme ud. Det, syntes vi børn jo, var unødvendigt, men det er da rimeligt, når vi var så mange børn til at tvære - og alt det tøj, der skulle vaskes og holdes sammen på.

Der var en pumpe i bryggerset - ja, jeg kan se det endnu - og der var hul i muren, så vi kunne slå vand ind gennem væggen til høvederne i et langt trug. Det var ikke så spændende, når vi skulle slå det trug fuld af vand, men det skulle gøres.

Vi havde petroleumslamper. Jeg kan ikke huske, vi har brugt talglys derhjemme, men mor har været med til at lave dem, og det har faster Trine også. Derimod øster i Meilsøgård, dér brugte de talglys. De rendte med dem, så der stod en os bagefter. Det gjorde de også hjemme ved bedstefars i Nørhå selvfølgeligvis. Det var, når fårene var ble-

vet slagtet, at man støbte lys. Det kan jeg huske - de dyppede vægen i talgen, og det skulle de blive ved med, til lysene var ordentlig tykke. Så for at der skulle være noget skønt med i det - det var jo, når fåret var slagtet - så blev der støbt et helligtrekongerlys. Det var et lys, der var sat sammen af tre lys. Der, hvor de tre lys brændte sammen, kom der en lille krumme krudt i, der skulle sprænge helligtrekongeraften. Det har vi ikke haft hjemme, men det har de ovre ved bedstefars.

Faster Trine

Da Hans K.M. Pedersen var syv år gammel, flyttede han fra barndomshjemmet over til fasteren, der drev bedstefaderens ejendom videre:

Da jeg var 7 år, sov jeg hjemme for sidste gang, for min faster kunne ikke rende hjem med mig hver aften, når jeg skulle hjem og hente bøgerne til skolen, for jeg ville jo også sove omme ved faster Trine om natten.

Så sagde hun til mig, at hun ikke kunne klare det længere, for hun blev 42 år til jul. Derfor skulle bøgerne hentes om til hende, så jeg kunne blive der hele tiden, og så blev jeg deromme.

Da jeg var ni år, døde faster Trines søster, som var syg. Jeg kan huske, vi lå inde på gulvet om natten, da hun var død, og skulle sove. Da sagde Trine til mor: »Nu får I lade mig beholde drengen.« »Det kan du også godt, for vi har jo nok,« svarede mor.

*Faster Trine Møller,
1882-1952.*

Jeg æltede tørv med benene

I Hans K.M. Pedersens barndomshjem var de 11 søskende. Da han flyttede over til fasteren, kom han til at hjælpe hende med den daglige drift af ejendommen, samtidig med han gik i skole:

Da mine søskende blev større, så kom de ud at tjene, inden de blev konfirmeret. Det kom jeg aldrig, fordi jeg kom herom at være ved min faster, så jeg gik jo på arbejde fra hende af.

Jeg gravede blandt andet tørv. Jeg har også æltet tørv med benene, og jeg har gravet i tusindvis af snese med den lille skovl.

Jeg husker til at begynde med, jeg æltede tørv og gravede tørv. Trine og jeg gjorde det selv, da jeg ikke var andet end 9-10 år, og jeg kunne jo ælte det, men jeg var så lille, at jeg ikke kunne fylde det i børen, men så stod Trine på et bræt og fyldte det i. Så kunne jeg skyde det op ad planken og hen i formen. Der kunne være 24 tørv i den form. Når vi havde fået det i, jævnedes det med en jernskovl.

Det var kun bunden, vi æltede. Det øverste gravede vi bare af. Men jeg har da også gravet både fladtørv (11) og sojtørv (12) ude i heden. Sojtørv gravede vi nede i noget græs. Dem blev asken rød af, for de var somme tider svovl i. Derimod fladtørvene gjorde asken hvid, og den aske blev brugt til at pudse knive og gafler i. Det var jo gafler, der blev pudset dengang - de var af jern.

Fladtørvene skulle ligge et stykke tid med morsiden op, og når de var tørre, skulle vi have dem rejst, så lyngsiden kom til at vende ud. Når de havde stået sådan i 8 eller 14 dage, ligesom vejret var til, blev de røglet (13) i nogle røgler, og så blev de kørt hjem.

Skodtørv (14) stak vi ud. Jeg har stukket i snesevis ud sønder i kærerne. Jeg kunne rejse 2000 snese om dagen, men så skulle der hænges i.

Vævede klæder og bundne hoser

I gamle dage gik der får i heden, men hjemme hos os stod de på agrene, græsagrene. Får var jo en nødvendig artikel. »Æ tou« (15) blev sendt på uldspinderi. Nogle kartede og spandt det selv. Det gjorde gammelmor f.eks. ovre i Nørhå, men derhjemme sendte de det til Arup Spinderi, som et vandværk trak. Så fik de det spundet og tvundet det, inden de fik det hjem igen. Mor kunne bruge garnet til at binde hoser af eller til trøjer til vi knægte.

Der var også garn, der kom hjem, som ikke var tvundet. Det var bare i et lag. Det skulle bruges i væven. Vi skulle have nogle vævede klæder at gå med, for der blev ikke så varmt med det fyrværk dengang. Der var vadmelsbukser og vadmelsstrøjer.

Garnet til uldtrøjer var tvundet med 2 tråde, til hoser var der 3, men kun 1, når det skulle i væven. Jeg kan huske, når Trine havde vævet noget klæde, så gik hun til Faddersbøl med det, for det skulle farves og stemples (16). Der var noget nede i Hundborg, vi kaldte for stampe

møllen. Det tøj, der skulle bruges til bukser og jakker, blev stampet, så det blev lodden, hvorefter det blev sendt hen til en skrædder for at blive syet. Hoserne - når de var bundet - blev vulket (17) på et vulkebræt (18).

Trine, hun vævede, og Trines ældste søster, der var skrædder, gik rundt og syede tøjet for folk.

Trine, hun sled i væven for at tjene til en buffet. Jens Kusk, der var tømrer, lavede den til hende. Så vævede hun til gengæld. Hun vævede da nok en hel måned, men Jens Kusks har ikke fået det hele af en gang. De har fået »en væv« og så »en væv« og så »en væv« osv.

Der var somme tider, hun vævede noget, der ikke var uld i. Hun vævede både lagener, håndklæder og duge - det var ene tvist, altså bomuld. Men Trine vævede ikke, efter jeg var konfirmeret. Hun vævede ikke, fordi hun kunne lide det. Nej, det skulle hun for at tjene til det daglige brød. Det var jo et håndværk, hun havde lært.

Det har jeg lært af den gamle degn

Da jeg kom om til Trine, var jeg begyndt at gå i skole. Jeg var begyndt i Faddersbøl Skole, men jeg skulle ellers have været i Jannerup Skole, men Trine snakkede med læreren om det, og jeg fik lov til at fortsætte i Faddersbøl. Derfor havde jeg langt til skole, og i skole ville jeg. Trine fulgte med helt sønder ved landevejen, når det var »øverkostvejle« (19), noget tåbeligt vejr. Jeg kom somme tider derom hvor de, der boede nærmest ved, ikke engang var kommet, så kunne jeg gå hjem igen med uforrettet sag.

Det var en forskrækkelig dygtig lærer, vi havde. Jeg kan huske, at han somme tider citerede nogle vers, skrev dem op på den store tavle. Så skulle vi læse dem, og vi skulle kunne dem. Det var i forbindelse med vor danmarkshistorie. Jeg kan huske, der var et vers, der begyndte sådan her:

Her er jeg sat som bautasten
at vidne for slægten i Norden.
Danske de var, hvis møre ben
under mig smuldre i jorden.
Danske af æt, af tunge og vid.
Det skal nævnes i kommende tid,
Fædrenes værdige sønner.

Det er Willemoes, der havde været med til slaget på Reden (20). Vi skulle kunne det danmarkshistorie. Det gik han gruelig op i. Det gjorde han også i bibelhistorie. Han var god til at fortælle, og når han fortalte, var det med at høre efter, så vi kunne fortælle det igen. Der var somme tider nogle, der sad og så ud af vinduet, når han fortalte, så blev han gal.

Jeg kan huske engang - jeg stod jo højt ved ham - vi måtte gå hjem, når vi havde fået regnet vores stykker. Jeg havde regnet mine stykker, men så var det, jeg kom at se ud af vinduet. Jordemoderen og doktoren spillede et spil, jeg ikke kendte, og det sad jeg og gloede på. Det opdagede læreren og kaldte mig op og spurgte, hvad det var, jeg så på. »Ikke noget særligt,« svarede jeg. »Jo, der er,« sagde læreren. »Det er jordemoderen og doktoren - de spiller noget ude på græsset.« Læreren så stykkerne igennem, så sagde han: »Nå, men du plejer jo at gå hjem, men i dag vil du selvfølgelig ned og se, hvad jordemoderen og doktoren laver. Det hedder at spille krocket, og jeg skal nok få pastor Nielsen til at spørge dig efter det den dag, der er eksamen.« Jeg var god led ved det. Jeg ville hellere have haft en lussing.

Vi fik en vikar en tid, og så kom vi til det danmarkshistorie igen. Så begyndte han også at ville »spræge« (21) og sagde, at det vers kunne vi vel ikke, men jeg sagde, at det kunne jeg da, for det havde den gamle degn lært mig. Så langede han mig en på hovedet, fordi jeg sagde, at den gamle degn havde lært mig det. Det sagde jeg til ham mange gange.

Jeg kan huske engang, der var et regnestykke, jeg ikke kunne regne. Så var det en naturlig ting at gå op og ville hjælpes ved ham, men han kunne ikke finde ud af det og sagde, at jeg kunne springe det over. Jeg gik bare ned og satte mig. Jeg ville ikke sådan give op, og så kom jeg lige i tanker om, hvordan den gamle degn havde vist mig det. Jeg kom op med stykket, og så var det rigtigt. Vikaren spurgte, om jeg havde kikket i facitlisten, hvortil jeg svarede: »Nej, jeg kom lige i tanker om, hvordan den gamle degn havde vist mig det.« Så blev han glad. Vi skulle jo også til eksamen. Så kom præsten og skolekommissionerne og vi blev overhørt. Det første vi blev hørt i, var bibelhistorie. Så skulle salmeversene køres igennem. Derefter så de på skønskrivningen, som vi havde gjort nogle dage før. De skulle bare se bøgerne igennem, men vi skulle skrive diktat eller genfortælling. Da jeg var lille, gjorde vi det samme dag, men da jeg blev større, skrev vi det i en bog, så de kunne

se det. Til sidst var det danmarkshistorie og geografi, vi skulle høres på. Somme tider var der også gymnastik, men det var det eneste, læreren var ked af. Derfor gjorde vi det så godt som aldrig.

En forskrækkelig præst

Jeg kan huske, da jeg gik til præst. Det var en forskrækkelig præst, vi havde. Han havde været degn, og han satte os hele salmer for, med en 7 - 8 vers, somme tider 10 - 11 vers.

Jeg skulle køre til mølle. Trine var kommen fra det køren dengang, så det var jo mig, der skulle køre til mølle. Jeg var i skole hver dag, så det skulle være den eftermiddag, jeg havde været til præst, jeg skulle køre til mølle. Det var jo ikke til at lære alle de vers, når det ikke var nogle, vi havde lært i skolen i hvert tilfælde. Vi lærte fyrretyve salmer den vinter, jeg gik til præst. Det var jo for meget - så vi blev enige om, at vi ville sige det til ham, at det var for meget, han satte os for.

Én gang skulle de sige det fra Hundborg, én gang fra Jannerup, men de svigtede alle gange. Så blev det Faddersbøls tur, og der var jeg udtaget til at skulle sige det til ham. Jeg sagde derfor, at det halve var nok, for jeg kunne ikke nå at komme til mølle.

Den dag, jeg blev konfirmeret, blev jeg hørt på tre vers, for der var en, der stod oven for mig, han kunne ikke sin. Så sagde præsten: »Hans, tag lige den.« Min far tænkte, at nu fik jeg da ikke et vers selv, men så blev det min tur, og jeg blev hørt i et andet vers, men der var en til, der ikke kunne, så det vers blev jeg også hørt i.

Det har jeg haft megen fornøjelse af siden, når jeg kørte traktor, ja da også da jeg gik og drev med hestene i marken. Så sang jeg til, så det stod efter.

Det daglige arbejde

Jeg kan se det endnu. Vi skulle helt ud til vejen med mælken. Åh, som Trine sled med den mælk på den børe. Om vinteren brugte vi en lille kane. Jeg var ikke svar stor, og jeg skulle med og holde ved spanen, for vi skulle tværs over heden. Kanen væltede, og jeg skulle holde ved spanen. Jeg skralte (22) ind imellem, kan jeg huske.

Jeg skralte, for det var mig jo over hånden. Vi gik i træsko dengang, og det rådne sne, det gik i træskoene. Trine gik også i træsko, men jeg

*Hans K.M. Pedersen
med såmaskine,
hunden Bjørn og
hesten Brix.*

kan alligevel huske, hun kom til at gå i et par støvler, der var hendes fars. De var jo for vide, men så stoppede hun halmviske ned for at sne-en ikke skulle gå oven ned i dem. Da skulle folk slide for at få deres daglige brød.

Trine og jeg, vi har gravet kartofler op på part både for Koppel og Anders Madsens og smedens. Vi fik hver syvende række. Vi har gravet mange kartofler op sådan, i tusindvis af tønder.

Vi gemte kartofler til hele vinteren, så de blev kulet ned. Det var rug-halmen god til, for det holdt sig tørt, og hvis vi så havde nogle »soj« (23) ude fra heden, var det endnu vildere, for det cirkulerede luften i, og så behøvede vi ikke ret meget sand. Så kunne de stå der. Det var bedre end i dag. Nu lægger vi halm på, men nogle lægger bare halm og plastik på - det er en moderne måde, men jeg tror nu, det er en skidt måde.

Når det begyndte at fryse, skulle der det dobbelte på. Blev det rigtig streng frost, kørte vi noget »sej« møg på, som vi sagde. Ja, det var noget vi trak fra svinene, hestene og høvederne. Det var noget halmet møg. Det gik frosten ikke sådan igennem.

Så snart det blev varmt, tog vi noget af dækningen af og bar kartoflerne ind, så vi kunne sortere dem. De allermindste fik høvederne, nogle gik til sættekartofler og nogle til spisekartofler.

Vi havde selv kartofler, og vi solgte dem også.

Jeg kan huske engang, da jeg var begyndt at gå til præst, da havde jeg fået et par gummistøvler. Præsten sagde til mig: »Det var da også for galt at få sådan et par gummistøvler, der kostede 12 kr.« Det var ikke almindeligt, at folk havde råd til det, men vi gravede jo kartofler, og der sparede vi fra. Når vi solgte sådan en tønde kartofler, så kunne vi få et par gummistøvler.

Foruden kartofler havde vi både byg, havre, kålrabi og sukkerroer. Sukkerroerne fik vi til sidst. Da jeg var dreng, da var det turnips, ikke sukkerroer.

Vi havde seks-marksdrift - det var Trine inde i. Hun vidste, hvad andre folk skulle have i deres jord. »Dér skal de have roer næste år.« »Nu er det andet års græs, så det skal pløjes.«

Vi havde seks-marksdrift her sønder. Der lå græsset i 2 år, men øster havde vi syv-marksdrift. Der lå græsset i 3 år, for vi havde masse af »Bo-hø« (24). Det var godt til høvederne og kalvene ligesådan. Vi havde også en hest til at begynde med, men da jeg blev konfirmeret, fik vi en hest mere, så vi havde to islændere. Vi bjergede hø omme i stranden. Vi gik i noget »søk« (25) og slog, vadede i det til over knæene, bar det op og lagde det på stranden, så det kunne blive tørt.

Så bar vi høet i vore arme i lange strækninger. Ligesådan med grøftekanten øster fra søen af. Det hø bar vi helt op til vestenden i vore arme, men der skulle jo bjerges meget hø, når der skulle være til to heste. Som barn gik jeg på dagleje på Krogsgård om vinteren. Jeg var ovre at røgte hver anden søndag og var der også, så længe vi kørte roer ind. Hver sommer stod jeg i deres tørvegrav, og jeg hjalp til med opbinding af frøhø (26) eller med at køre korn ind.

Landbruget - det har jeg lært af min faster - ja, så har jeg jo også lært det af de gårdmænd, jeg har været ved. Da jeg overtog bruget i 1943, begyndte jeg at købe mere jord til og det blev jeg ved med helt op til 1963-64, hvor jeg købte det sidste til, så bruget kom op på 17 tdr. sæde.

Det gjaldt om at være selvforsynende

Hans og hans faster har overvejende været selvforsynende med mad. Det var fasteren, der stod for kosten, og hun var meget konservativt indstillet over for forandringer i husholdningen, bl.a. ville hun ikke have kødet frosset, da der kom et frysehus i Hundborg, men fortsatte med at salte det, som hun altid havde gjort:

Når vi kørte til mølle, var der nogle, der bare fik kornet knækket, men

vi fik vores valset. Vi fik byggrød en 3-4 gange om ugen. Det var ikke altid vandgrød, men kunne også være kogt i mælk. Det ville jeg så forfærdelig gerne have, men det skal der jo røres i hele tiden. Vandgrød kan bedre stå og passe sig selv hele tiden, mælk vil gro på.

Der blev slagtet gris, og den skulle vare hele året, ikke på gårdene, men på sådan et husmandsbrug som det her. Grisen blev slagtet sammen med et får, og det skulle også vare et helt år.

For at få det til det, så skulle kødet »længes« (27) på alle måder, selv sortpølsen. Den blev bagt i nogle forme. Til tarmene blev der kogt noget byggryn, og det blev stoppet i tarmene sammen med noget ister (28), og så blev det kogt i gruekedlen sammen med blodpølsen. Somme tider fik vi det til morgenmad, men ellers fik vi det om aftenen. Hvidpølsen, som det blev kaldt, blev blandet med sortpølsen. Sortpølserne skulle helst vare så længe, at de sidste blev muglede. De kunne ligge en måneds tid i kælderen.

Alt kødet blev jo saltet, men der skulle gerne være noget ferskt til jul. Slagtingerne begyndte som regel i november måned og varede ind i december. For at få det ferskt til jul blev noget af kødet mange gange sat hen i noget surt. Det blev sat hen i noget eddike og noget andet. Når det så blev kogt, var det sur og sød. Jeg har også fået det, og det smagte godt.

Der blev lavet rullepølse, som blev saltet, og skinke. Når den var saltet, og der var gået »en vending« (29), blev den taget op for at blive hængt til røgning i skorstenen. Vores kom ned til en gammel kone, der boede i hospitalet (30), hvor der var en åben skorsten. Til pålæg fik vi også lavet nogle pølser, der blev røget.

Det gjaldt om at være selvforsynende og ikke købe alt for meget. Vi afleverede en lille krumme (31) mælk hver dag til mejeriet. Af den mælk blev der taget lidt fra, som vi ingen betaling fik for, og af det blev der så lavet en hel ost til os. Jeg kan huske, når vi fik den hele ost hjem, så bler der lagt en våd klud omkring den, for at den ikke skulle blive tør. Efter slagtingen blev der også lavet pølse af lunger. Lungerne og hjertet blev hakket og så en lille krumme kød og noget ister i. Ja, isteren blev ikke hakket, men skåret i firkantede terninger, og så blev det stoppet i tarmene ligesom andre kødpølser. Der var nu forskel på at spise dem. Jeg brød mig ikke så meget om lungepølserne, men ville helst have kødpølserne.

Lungepølserne fik vi til hverdag. Om søndagen og til jul kunne vi få

af kødpølserne. Kødpølserne blev saltet i en gryde for sig selv samtidig med rullepølserne og kødet. Kødet blev saltet enten i en gryde eller i et saltkar. Vi brugte en gryde. Kødet og flæsket blev saltet hver for sig. Lagen ved kødet blev hurtig rød, og så skulle det koges op, og der skulle kommes nyt salt ved. Lagen skulle være klar, ellers blev flæsket harsk. Det har vi aldrig prøvet, men jeg har været et sted, hvor deres flæsk var harsk. Pu-ha, som det smagte!

Det var en gruelig tur med det slagtning, for der skulle jo gøres alverdens ting. Der var et bestemt sted i grisen - jeg kan ikke huske, hvor det var, men det var spættet. Det blev saltet for sig selv, for det skulle bruges til pålæg. Det så pænt ud, når det blev skivet.

Trine lavede også sylteflæsk, og farsen, der blev hakket, blev sat hen i nogle rødgryder (32). Det var nogle små krukker, vi havde. Havde det bare været glaskrukker, for der måtte ikke være det mindste glasur af rødgryderne, så kunne farsen ikke holde sig i dem. Farsen kunne stå en 3-4 mdr. Der blev smeltet noget fedt, der blev lagt oven på. Så snart fedtet begyndte at lette en lille krumme, så skulle vi skynde os at tilberede farsen, der blev opbevaret i et koldt spisekammer.

Hovedet blev også syltet og maveflæsket. Det syltede flæsk skulle vare julen over, men det skulle somme tider koges op, for det kunne jo gå hen og blive muglet, selv om der var en god lag sky over det.

Nu til dags er der jo ingen, der bruger fedtet, men dengang var det alting værd. Grisene nu er jo magre. Dengang skulle flæsket være 3-4 tommer tykt. Det var jo en gris på 300-400 pund, der blev slagtet. Det var der noget forslag i.

Dengang Trine levede, saltede vi altid, men da der kom et frysehus i Hundborg, så tænkte jeg, at jeg hellere måtte få noget derop, men jeg er blevet ved med at have et saltkar, eller rettere nu har jeg nogle rødgryder, som jeg salter i - en til kød og en til flæsk.

Senere frøs jeg over halvdelen ned, for jeg fik jo fryser, som jeg brugte til kokkyllingerne, når de er blevet slagtet.

De første 15 år, jeg var ene, spiste jeg ovre i Meilsøgård, men så kom konen til at arbejde på Solgården (33). Derfor kom jeg til at spise hjemme ved mig selv, og når jeg får gjort skik på en gris, går det jo ikke til på samme måde, som Trine gjorde det, for da skulle det jo være. F.eks. lungerne - dem bruger jeg ikke, dem kyler jeg ud.

Hans K.M. Pedersen på selvbinderen og Martin Fuglsang, Hundborg, på traktor. Huset til venstre i billedet er hønehuset. Til højre ses nordenden af stalden.

Fritid og foreningsliv

Hans K. M. Pedersen kunne sjældent undværes i det daglige arbejde på det lille brug, så det var småt med fritiden:

Vi rendte sammen om aftenne og spillede rommy med æselkort. De første kort, vi havde, var lapper af pap, som vi havde skrevet på. Det fik vi meget tid til at gå med. Vi spillede også ludo, både gamle og unge, men til bal har jeg aldrig været. Min faster syntes ikke, jeg skulle. Jeg gik til møder og i kirke og sådanne ting. Sådan var mentaliteten ude på landet i den tid. Det var Indre Mission. Min faster var ikke indre missionsk; hun var nærmest kirkelig. Hun holdt på, at det var lige meget, hvad folk de var, bare de var ærlige. Det er det, det kommer an på. Det mener jeg også.

Vi gik til ungt »bojl« (34), hvor vi legede »Herlig en sommernat«, »Skære havre« og »Napoleon var en tapper kriger«. Det var sanglege. Vi dansede jo ikke inden for KFUM og K. Det gør de nu. Jeg holder ikke på det dansen, men hver med sin. Jeg vil hellere, at de danser, end de sidder og drikker. Det er det værste, jeg ved - det er druk. Det er en stor svøbe for vort land i dag. Jeg har aldrig været i en afholdsforening, men jeg har altid været afholdsmand. Jeg får somme tider en

snavs for min mave, så virker det som en slags medicin. Man skal jo heller ikke være fanatiker.

Jeg har ikke været i anden forening end husmandsforeningen, hvor jeg sad i bestyrelsen i en periode, men jeg nægtede at blive genvalgt. Jo, jeg har også siddet i bestyrelsen for transformatorforeningen, hvor jeg var revisor, og i repræsentantskabet for Sparekassen, men jeg har aldrig brudt mig om det, for jeg var tit søvnløs om natten, når der var problemer.

Da jeg var i bestyrelsen for husmandsforeningen, var jeg til dilettant. Jeg har også været på lokale husmandsrejser til Nykøbing og Thyborøn, men det var kun for en dag. Jeg havde ikke tid til at være på tur flere dage, men foreningen har alligevel betydet meget for mig.

Udviklingen er gået os imod

Jeg ser med sorg på, at de nu lægger gårdene sammen. Her i Snejstrup er der blevet lagt 3 gårde sammen. Det er jo sørgeligt. En masse mennesker har fået føden på de gårde, og nu er der snart kun en, der kan få føden, men alting er blevet sådan, at det skal være stort. Vort dejlige mejeri er også blevet lagt ned. Jeg var modstander af det, men landmændene kunne få mere for deres mælk på Mejerigården i Thisted.

Det er, ligesom udviklingen er gået os imod. Landet havde set anderledes ud, hvis det blev kørt på samme måde, som da jeg var dreng. Mine forfædre var jo selvforsynende. Hvis vi havde fortsat med det, var der ikke blevet sådan en gæld til udlandet. Det skyldes den velfærd, de driver herhjemme.

Nu har jeg meldt mig ud af husmandsforeningen, for det blev så forskrækkelig dyrt at stå i den. Det er egentlig en skam, for jeg har altid gjort så forskrækkelig meget ud af husmandsforeningen og husmandsbevægelsen.

Jeg synes aldrig, der er blevet startet noget så godt, som da Venstre fik udstykningsloven (35) igennem, men da var det ligesom nu. De konservative havde fået for meget at sige, så brugene blev lavet ren for små, 8-10 tdr. sæde. Det duede jo aldrig, men de gjorde det jo til deres egen fordel, for så tænkte de, at så kunne husmændene ikke få føden af det, og så bliver de nødt til at arbejde ved os til en lille løn.

Det skulle være de klogeste, der stod for det

Jeg er selv venstremand, og jeg er stadig medlem af partiet. Udstykningerne blev større med tiden. Det skyldtes både de radikale og Venstre, mest de radikale, tror jeg. De radikale har egentlig altid været et husmandsparti.

Vi skal tænke på andre end os selv, og det mener jeg altid, de liberale har gjort, for jeg bedømmer - jeg dømmer ikke - både socialdemokrater og konservative som to partier, der vil leve noget af andre - konservative af de private og Socialdemokratiet af det offentlige.

Socialdemokratiet har meget lidt af æren for udstykningerne, for de lavede det jo sådan, at hvis en mand havde et lille husmandsbrug, så kunne han ikke komme i fagforening. Så solgte folk deres jord og meldte sig i fagforening. Det er der mange, der har gjort.

Det har jeg ikke gjort. Jeg er en hader af det, for jeg mener, at det var bedre, at brugene var, så folk kunne leve af dem, at de kunne være selvstændige.

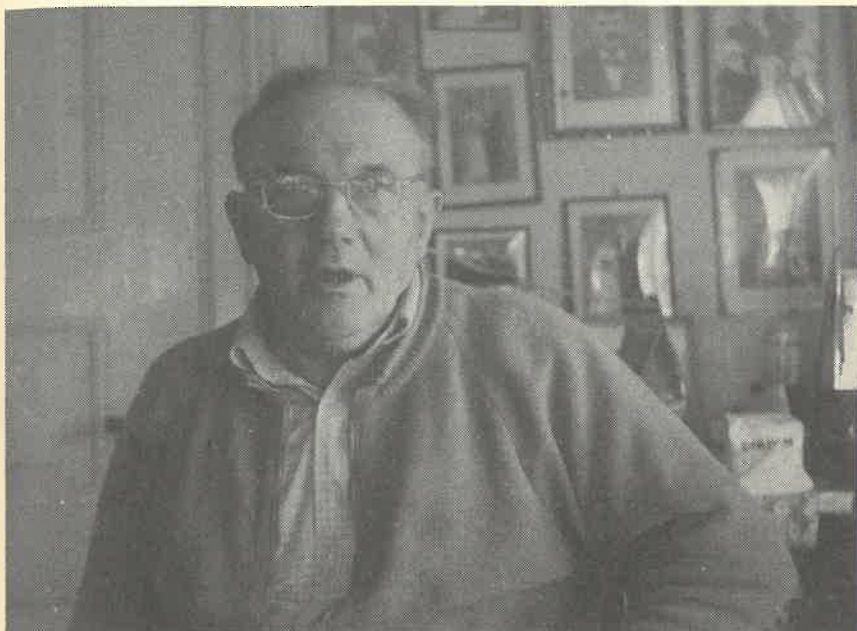
Politik skulle aldrig have været til, når det skal være hel ret, for det skulle sådan set altid være dem, der var klogest, der stod for det. Det var da det bedste.

Jeg synes, det skal være sådan, vi kan være her alle sammen. Jeg synes ikke, det skal være sådan, at der er nogen, der skal dominere. Der er plads til os alle, ellers var vi ikke sat her.

Nye tider - nye skikke

Den 5. november i år er jeg så gammel, at jeg kan få min alderdomsrente, og det vil jeg have, for jeg har slidt alle mine dage og skullet betale til andre alle tider. Jeg har hverken fået børnepenge eller noget af den slags. Så jeg mener, at jeg er berettiget til at skulle have det. Men min faster - da hun blev 60 år, da kunne hun have fået hendes aldersrente (36). Det ville hun ikke, for det var noget grimt noget at få sin aldersrente. Nu havde hun »født« mig, og nu måtte jeg »født« hende. Det gjorde jeg så, til hun blev 66 år, men så kom hun alligevel i tanke om, at hun ville have hendes aldersrente, for alle andre folk fik det. Gårdmændene fik det, så syntes hun alligevel også, at hun skulle have det. Hun havde siddet i det her hus på 7 tdr. sæde alle hendes dage. Når gårdmændene kunne tillade sig det, ville hun også have det.

Hun syntes, det var noget grueligt noget, at hun fik 50 kr. om måneden. Det var en redelighed af penge. Hendes bedstemor havde fået 6 kr. i alderdomsunderstøttelse, men til sidst steg det til 12 kr. Gammel-far og gammelmor fik aldrig noget, for de døde, da de var 49 år gamle.

Hans K. Møller Pedersen. (Foto: B.K. Andersen)

Godt tilpas herhjemme

Hans K.M. Pedersen er nu pensionist, men han hjælper naboerne med deres brug, og det er til gensidig gavn og glæde:

Jeg har lejet jorden ud til Holger, min nabo, men jeg bor selv fortsat i huset og håber at kunne blive ved med det. Holger er et dejligt menneske og også venstremand. Engang havde Holgers dreng været nede og se Kongenshus Mindepark med hedeopdyrkerne. Det har jeg ønsket at se alle mine dage, for dér er min fasters navn på en sten. Der kørte Holger mig ned, så jeg kunne se stenen. Det var en vældig oplevelse. Ellers har jeg ikke været meget ude at rejse. Jeg har en enkelt gang været med min svoger næsten i Horsens og næsten i Århus. Ja, det er kun en enkelt gang, for der er altid nok at lave herhjemme, og jeg har også altid følt mig godt tilpas herhjemme.

Jeg kunne aldrig tænke mig at rejse til Tyskland. Nej, der er meget skønt her i landet, bare vi kan se det. Det er det, det kommer an på. Åh, der er meget skønt at se her i landet. Når jeg kommer ud en vintermorgen, og rimen hænger i træerne, og nu når jeg kommer ud og går nord i heden og ser, lyngen den blomstrer så pænt. Jeg synes jo, det er skønt. Og kornet står modent og hælder med aksene. Jeg synes, det er alt for mig. Jeg har altid gjort så meget ud af det landbrug, og derfor vil jeg gerne, så meget som jeg kan, hjælpe ved det, men det er jo rimeligt, at kræfterne er forsvundet noget. Jeg er ikke utilfreds, men jeg kan ikke mere det, jeg har kunnet. Det er nok helt rigtigt, for sådan skal det være, for ellers bliver der ikke plads til de unge. Det skal være sådan - det er kødets gang.

Gunnar Rolighed

Handelsmand på Mors

Min far var uldkræmmer

Jeg blev født i 1926 i Rakkeby. Dengang var min far, Mikkel Rolighed, uldhandler, og jeg kan godt sige, at han var en af de skrappeste uldhandlere eller uldkræmmere, som folk sagde dengang.

Jeg mindes der først i 30'erne, når min far kom hjem om aftenen, så kunne han og min mor ligge og snakke i flere timer om, hvor han havde været den dag, og hvem han nu havde snakket med. Han havde somme tider været sammen med Jesper Steffensen, Lange Johan, Marinus Højriis og Simon Bechmann, og så kunne det godt blive ud på aftenen, inden de kom hjem. De kørte ud på cykel og solgte uldtøj, som de hentede ved trikotagehandler Majgaard (37) i Nørregade. Havde de ingen penge, var det også i orden, så betalte de, når de kom hjem. De fik posen fyldt op, for ellers kunne de ikke sælge noget, og så daskede de af. Ellers kørte de om til spinderiet (38), hvor de fik anden sortering og tredie sortering med lidt fejl i til ingen penge. Det var jo med lodden vrang - både bukser, underbukser og uldtrøjer.

Somme tider tog de med rutebilen, men de fleste gange cyklede de rundt og solgte deres uldvarer. Min far havde en sofacykel, så der var god plads både foran og bagpå.

Nu kører jeg ned og sælger den her sten

Engang fortalte den gamle, at de havde ligget en fire stykker i en vejgrøft, bl.a. Simon Bechmann, Marinus Højriis og Jesper. De havde fået noget til halsen; det vil sige, Lange Johan og Jesper drak aldrig en bajer, for de var total afholdsfolk.

Pludselig samlede den gamle en sten op fra grøften og sagde: »Nu kører jeg sgu' ned og sælger den her sten i gården der.« »Hvis du kan det,

Mikkel, så vil vi gi' frokost på den nærmeste kro.« Far havde også nogle ildsager, han ikke rigtig kunne komme af med, og så siger han: »Så vil jeg også prøve, om jeg ikke kan sælge det her på gården.« De andre blev liggende og den gamle kørte ned i gården, hvor han fik lov til at pakke kræmmerposen op. Det kunne de få lov til alle steder dengang. Så triller stenen ud af de her klude, som han gerne ville af med. »Åh, den skal jeg passe på, den sten,« sagde den gamle. »Hvorfor det?« »Åh, det er en særlig sten, den har jeg lovet væk til en kone - hun skal have al det klæde, der ligger her, for det har hun bestilt.« »Jamen, noget af det, kan jeg bruge til min mand.« »Ja, det kan du altså ikke..., jeg tror også, at det er alt for dyrt for dig.« »Ja, er det meningen, at jeg kan købe det, eller kan jeg ikke købe det?« »Jamen, jeg kan sådan set ikke, jeg har lovet det væk.« De diskuterede noget, så sagde den gamle: »Jamen, det er da også ligegyldigt, hvis du tager det hele, så får du det til den pris, og så får du stenen med; den skal du så give lidt ekstra for.« »Ja, ja,« det tog hun, og hun købte lidt mere. Den gamle pakkede sammen og sagde farvel og mange tak.

Da min far kom op til vejen igen, blev der sendt en ned for at kontrollere, om det var rigtigt.

Hvordan det endte bagefter, ved jeg ikke rigtigt. Det er da nok endt på en skøn måde på en kro, tror jeg. Dengang var bajere jo ikke så dyre.

De gamle uldkræmmere

Min far var som sagt en af de skrappeste uldhandlere, men der var mange andre. Jesper Steffensen var også blandt de dygtigste uldhandlere. Han var en fanatisk afholdsmand, og han havde sine faste kunder. Kom der en anden uldkræmmer til dem, fik han at vide, at de kun handlede med Jesper Steffensen, så han kunne godt køre igen.

Sådan havde de alle deres. Også Lange Johan - han var sådan en tør én og så skulle hver 5 øre spares, så han cyklede både frem og tilbage. Han var også total afholdsmand, men han kunne godt være sammen med de andre, fordi de drak nogle bajere - de kunne godt have det hyggeligt alligevel.

Simon Bechmann handlede med en frue i Rydhave ovre i Salling. Der kom han - jeg kan ikke huske, om det var hver måned eller hver anden eller tredje måned, men han kunne næsten aflevere hele hans uldpak-

ke der, og så boede han der om natten og fik stor frokost. Det var Simon Bechmanns bedste kunder. Nu var han hård til at snuse, og han ville også gerne have nogle små sorte, men det gik ikke ved hende fru- en, men når han så kørte derfra, havde han penge på lommen, og så var der noget, der hed Vinderup, Balling og Bostrup kroer på vejen hjem. Så det var jo ikke altid, der var lige mange penge, når han kom hjem, men det gjorde ikke noget, for de kunne sagtens få fyldt op. De kunne bare tage ud til trikotagehandler Majgård i Nørregade.

Det gjorde sådan en som Marinus Højriis også. Jeg kan huske en- gang, vi boede omme i Østergade 17, så sagde den gamle pludselig: »Vil du ikke se, hvad søren er det nu Marinus kommer med?« Han kom i en vældig ponyvogn med 2 sorte heste for, som han havde byttet en uldpakke væk for. Det solgte han jo så og fik en ny uldpakke. Sådan skete der mange ting, men det var mange gange hårdt.

Der var også Karsten Borg - en svoger til min far. Engang skulle han og fatter på cykel til Thyholm. Dengang tog de over ved Hesterodde med en motorbåd til Jegindø, og da var de med på en tur engang, hvor der var høj sø. Båden var ved at kæntre, men den kom på ret køl igen. Derimod røg cykler og uldpakker overbord. De to uldkræmmere fik en lille godtgørelse af færgeriet. Det våde uldtøj hængte de til tørre på kakkellovnen og solgte det så lidt billigere, end de plejede.

Nu Henry Rolighed, han solgte børster. Han var somme tider på cy- kel fra Bjørndrup kl. 5 om morgenen og cyklede så f.eks. til Hanst- holm og kørte rundt der hele dagen og så hjem igen. Det var et hårdt program. Han brugte altid at pikke på og sige: »Goddag, goddag, pænt tapet, højt til loft. Skal fruene have børster i dag?« Hvis der blev svaret nej, sagde Henry: »Ja, det er skammeligt nok. Jeg ville kigge ned i posen, for der er fyldt med kanariefugle.« »Kanariefugle, du har da ikke kanariefugle i sådan en pose?« »Det har jeg da.« »Ja, dem vil jeg gerne se.« Så hældte han posen ud, og konen sagde: »Hvor er kana- riefuglene?« »Karnariefuglene, de må sgu være fløjet væk,« men det endte da med, at Henry fik børsterne ud, og så var der altid noget ko- nen skulle bruge. Sådan havde de så mange måder at komme af med det på, at komme ind på folk på.

Der var jo også Ingvar Jørgensen, som vi kaldte »gummirøv«. Der var ingen, der kunne enes med ham, og han fik da også et par gode lussin- ger af den gamle engang. Det var dengang hænderne hængte sådan lidt lettere, end de gør i dag. Når de skændtes dengang, stod de ikke og diskuterede. Det var enten knald eller fald, og så var det ovre.

Ja, den kan tage Kønigs Westerhausen

Far kørte med uldtøj, indtil han kom til at sælge radioer for Niels Hansen. Jeg var omkring 10-11 år dengang. Den første radio havde akkumulator og en stor højttaler, der stod oven på.

Da han begyndte at køre rundt med radioer, kom han hjem og stillede en op i stuen. Der skulle jo en skrækkelig stor antenne til dengang - fra den ene ende af huset til den anden, men så kunne vi også høre den tyske station Kønigs Westerhausen.

Når far var ude at sælge, sagde han altid: »Ja, den kan tage Kønigs Westerhausen.« Det vidste folk jo ikke, hvor var henne.

Folk havde jo ikke sådan råd til at købe radio, men den gamle sagde: »Nu sætter jeg den op, og så kører jeg og kommer tilbage om en 3-4 dage. Lad os så se, så snakker vi om det.« De fleste gange blev den så også solgt.

Jeg kan huske engang, der var en mand, der ringede hen til Niels Hansen - den gamle kom derhen, ligesom det passede ham og kørte hjem, ligesom det passede ham, for han fik provision. Der var ikke noget, der hed fast løn. Det var ligesom han solgte til. Manden ville købe en radio, men på den betingelse, at det ikke måtte være Mikkelt Rolighed, der kom, for han havde hørt, at han var den største kjæltring, der fandtes. Niels Hansen spurgte min far, om han turde at køre derhen. »Det er da rim'lig,« sagde den gamle og fløjtede afsted og kom til den her mand: »Ja, det var fra Niels Hansen, og han ville se på en radio.« De fik en ind, og de fik den sat op, og de fik handlet. Far, han fik kaffe, og de fik en vældig sludder. Så dengang fatter skulle til at gå, sagde manden: »Ja, det var sørme alligevel godt, at det ikke var Mikkelt Rolighed, der kom, for så havde jeg da aldrig fået handlet, men du er jo en vældig rar mand. Er der noget, så ringer jeg til dig igen.« »Ja,« sagde min far, »men nu tøves jeg alligevel, at du skal have det at vide, nu handlen er i orden, at det altså er Mikkelt Rolighed, der er her.« Og så kom de sådan til at grine begge to.

Min far kørte rundt i bil og solgte. I 1938 fik han en ny Ford Eiffel - det var en af de første, og den kostede 3800 kr. Den var altså flot, og vi kørte ned til Vildsund i den, da Vildsundbroen blev åbnet. Så fik vi set den og vor konge. Det var noget vældig noget dengang.

Men da krigen kom, blev bilerne staldet op, og den gamle kom på cyklen igen. Han lavede en anhænger, som han fyldte op med radioer og akkumulatorer, og så startede han over til Thy til en købmand i Nør-

hå, som han gerne fik kost og logi hos. Købmanden fandt kunderne til ham, og så kørte den gamle ud og solgte. Han var gerne væk en otte dage, og når han cyklede hjem til Mors, kunne alle de, der havde radio, aflevere deres akkumulator hos den her købmand, og så fik den gamle dem med hjem for at lade dem op om lørdagen og søndagen, og så tog han dem med over igen. Jeg tror, han fik 25 øre, ja, det er muligt, at han ikke fik andet en 10 øre for hver. Det kostede 50 øre at lade dem op. Det var ikke de store penge, der var snak om, men vi fik da føden.

Mange gange var det Smalhans. Det var ikke altid, vi fik noget på brødet - vi fik bare en tyk skive rugbrød. Dengang fik vi kartofler med skræl på ind i en gryde, og så kom der en pande med sovs. Vi tog kartoflerne og dyppede i sovsen rundt omkring fra og så noget stegt flæsk til. Der var ikke noget med, at vi havde tallerkner. Hvis der ikke rigtig var til føden en dag, gik vi knægte bare om i Asylet, om i Asylgade 12, hvor vi kunne få et gratis måltid mad. Det var jo en vældig ting. Der var mange, der gik derom, nok bare for at spare derhjemme.

Mikkelt Rolighed. De gamle uldkræmmere brugte mange kneb for at sælge deres varer. Når Mikkelt Rolighed var ude et sted, kunne han godt finde på at sige: »Nu kan I lige kikke på sagerne, så går jeg ud og tager en omgang med leen.«

Du kan selv beholde det, du har tjent

Fatter købte somme tider forskellige ting for at sælge det. Jeg kan huske engang, han kom hjem med 500 messinggrammer. Så fik jeg en 10-15 stykker i en pose, som far sagde, jeg kunne gå rundt og sælge til naboerne her.

Næst efter sagde den gamle der om julen: »Nu må du hellere følge med til Centrum i formiddag, så køber jeg nogle julekort, når jeg kommer til Nykøbing. Når du så kommer hjem, så går du ind i hver ejendom, og så lægger du en 5 øre eller en 10 øre på hvert kort, og så kan du selv beholde det, du har tjent, når du kommer hjem.« Det var noget vældig noget og få begyndt med. På den måde begyndte jeg lige så stille at komme ind på folk.

Jeg vil ikke sige, at jeg altid har været en engel

Jeg kan huske en vinterdag, den gamle kom hjem efter at have været ude at sælge. Træt har han jo da været, og så havde han sat sin store pung på bordet.

Jeg skulle op og i skole dagen efter - for en 5 øre kunne man få en hel stang wienerbrød, og man kunne få en hel posefuld kongelig bryst-sukker. Der var mange kroner i den pung, så jeg »naskede« mig en krone og tænkte, at det gik nok. På vej til skole kom jeg til at tænke på, at det var skidt, når jeg kom ned til uddeleren og bageren, for så vil de vide, hvor du har kronen fra. Jeg skulle om til Harald Kjærs på Sandholm. Der stod der en lygtepæl og ved den, lod jeg kronen falde ned i sneen, for jeg tænkte, at den bliver liggende der til foråret, og så henter du den igen. Jeg fandt den også om foråret og fik den lagt tilbage.

Jeg vil ikke sige, at jeg altid har været en engel da, men det dér, syntes jeg, alligevel var for galt.

Sælger for Morsø Bryghus

I 1948 søgte de en mand på Morsø Bryghus, og så tænkte jeg, at jeg kunne da prøve at køre derud. Så kom man jo listende ind og spurgte, om man kunne bruges, for jeg havde set i avisen, at de søgte en chauffør til at køre med sodavand, og vi snakkede noget om sagerne, og så sagde han, at de ringede, hvis de fik brug for mig.

Jeg hørte ikke noget de første par dage, men så pludselig ringede telefonen. Jeg kunne begynde næste morgen, for de kunne godt bruge mig, og de ville give mig 55 kr. i ugen til at begynde med. Så jeg var jo lykkelig.

Jeg boede hjemme ved de gamle i Sillerslev, så jeg tog jo cyklen kl. seks om morgenen for at nå ind til bryghuset til kl. syv. Der fik jeg sådan en gammel 34 Chevrolet at køre i, og så fik jeg fem kasser sodavand i bilen og nogle husholdningsøl. Da var der fem liters flasker til. Sådan en fem liters flaske fyldt med øl kostede 1,25 kr. dengang, men det blev gerne gæret, inden de fik det drukket.

Det var mest private, jeg kørte til. Når man så kom om til en stor bonde, skulle han have 12 bajere. De kostede 28 øre stykket, så det var ikke nogen herregård, men de skulle slå til i en uge. Somme tider skulle de have 3-4 sodavand, som kostede 8 øre stykket. En flaske, en liter eller trekvartflaske, husholdningsøl kostede 6 øre.

Det begyndte jeg med, og jeg rystede da noget. Jeg solgte for 125 kr. den første dag, og jeg tænkte, det går da aldrig, du kommer hjem med det. Det kunne ikke lade sig gøre, men bezinpriserne var ikke så store dengang. Vi kørte jo ikke på diesel, men på benzin, men da jeg kom hjem, syntes de, det var noget vældig noget, så det gav blod på tanden. Jeg havde en tur på Mors hver eneste dag. Der var jo Nykøbing den ene dag, og der var Øster Assels og Sillerslev. Den anden dag var der Karby, Vils og Vejerslev og så videre.

*Gunnar Rolighed (siddende på bilen) på en af sine salgsture for Morsø Bryghus.
Ca. 1950.*

Min bedste kunde var molerværket Skarrehage. Sigvald Toft, der arbejdede der, stod for sodavandssalget, og han fik 10 kasser i ugen. Nogle af arbejderne skulle have bajere, men det måtte de normalt ikke drikke, så de blev jo gemt, så kunne de tage dem, når det kunne passe. De folk, der kørte ind til ovnen med trillebøre i de her - jeg havde nær sagt hundred graders varme - de havde det jo frygteligt; de var nødt til at skulle have noget at drikke.

Det var et skønt sted at komme, og der var altid fyldt med folk. Efterhånden havde jeg jo halvfemsenstye steder, private steder at komme hver dag på hver tur, så det skulle gå stærkt. Jeg begyndte som sagt klokken syv, og det var sjældent, jeg var hjemme før klokken otte om aftenen. Så skulle jeg jo til cyklen til Sillerslev og op igen næste morgen klokken seks.

Tager du ti kasser, får du en oven i handelen

Vi kom også til nogle købmænd, men det var jo lidt vi solgte der. Rosenholm (39) sad på det hele.

Så fik jeg en idé. Nu skulle det være, nu skulle vi have solgt noget mere. Så en dag sagde jeg til Knud: »Jeg skal have 40 kasser sodavand med mig.« »Jamen, jeg tror ikke, vi har flasker til det.« Da stod vi jo og proppede flaskerne; det var ikke per automatik - til hver eneste flaske sodavand, skulle der et ben ned for at få en prop på. »40 kasser sodavand, hvad vil du med dem?« »Jeg skal bare have 40 kasser, så kan I godt gøre klar igen, for jeg kommer tilbage om 3 timer, så er der udsolgt, og jeg har flasker med hjem igen.«

Nå, jeg startede. Den første, jeg kom til, var købmand Nørgaard i Centrum. Han plejede at købe 25 sodavand hver uge - det var det, han tog fra vi andre. Jeg sagde til ham: »Jens Nørgaard, den her gang skal du have 10 kasser sodavand.« »Er du tåbelig. Nej, jeg skal i al fald ikke, det kan der aldrig blive tale om.« »Ja, tager du 10 kasser, så får du en kasse oven i handelen.« »Hvad gør jeg?« sagde han. »Ja, men så skal du også betale de manglende flasker og kasser. Det er da rimelig.« Så tog han de 10 kasser.

Derefter kom jeg til Ljørslev til Henry Nielsen. Det var ingen stor købmandsforretning, men han var en skøn én, og han havde en skøn husholder, der hed Anna; og hun var gal, hun var meget gal. Jeg kom ind til Anna og sagde: »Anna, i dag skal du have 10 kasser sodavand.« »Nej, jeg skal ikke. Jeg skal have en kasse fuld af citronvand, mere skal

jeg ikke have.« »Du skal have 10 kasser, så får du en kasse oven i handelen.« »Så skal vi have 10 kasser.«

Derefter kørte jeg ind til Ørndrup Brugsforening. De ville ikke handle, men så kørte jeg ned til Viggo - og Viggo, han kunne godt lide at se penge - og sagde til ham: »Jeg har godt nok ikke været her før, men vil du købe nogle sodavand?« Det ville han godt, og så tænkte jeg, at nu skal jeg prøve, om jeg ikke kan lave et bette julenummer, så jeg sagde: »Du får 20 kasser, så får du 2 kasser oven i handelen.« Det var i orden. Det tog han. Så kørte jeg til Nykøbing. Det var ikke engang middag endnu. De stod ude i gården, da jeg kom, og sagde »Goddag, hvad vil du?« »Vi skal gerne have de her flasker af, og det skal være nu og så have lavet nogle nye sodavand, for vi skal afsted igen.«

Jeg kørte til klokken ni den aften. Da havde vi solgt til alle købmænd på Sydmons, og sådan gik det over hele Mors, så der blev solgt til det hele. Vi spillede da uklar med Rosenholm, men skidt med det, vi fik solgt noget, og der kom gang i det. Det endte efterhånden med at Morsø Bryghus på et tidspunkt havde 18 biler, der kørte rundt.

Fra gård til gård for at sælge

I 1951 holdt jeg med at arbejde for Morsø Bryghus, for jeg kom til at snakke med en gammel ven, jeg havde, Ejvind Jensen - vi kaldte ham altid Ejvind Kosan - der spurgte, om jeg ikke ville op til ham og køre med flaskegas, og så begyndte jeg at køre med Kosangas. Det gjorde

Gunnar Rolighed (Foto: B.K. Andersen)

jeg til 1956, hvor Ejvind sagde til mig, at der var en anden, der skulle køre med flasker, og så skulle jeg ud at sælge. Det var jeg ikke så stolt af, for det var på ren provisionsbasis; det var ikke noget med fast løn, men jeg gik da i krig med det.

Jeg kørte fra gård til gård og solgte; først almindelig gasanlæg, dernæst et bord og så en gasovn. Da vi var færdige med det, begyndte vi at sælge gaskomfurer og skifte de andre ud. Det var noget af en udfordring. Jeg havde nogle skønne år og mange oplevelser, og var der en dag, jeg syntes, jeg ikke rigtig kunne finde på et emne, så kørte jeg ind til én, som jeg kendte. Så kom der jo mange gange en nabo, ellers kørte jeg ind og spurgte en mand om, hvor bor egentlig den eller den henne. Det var proforma. Så blev jeg jo det forklaret, og når jeg så var der, så endte det jo gerne med, at jeg fik solgt noget der også.

Jeg er somme tider kommet til en kunde for at sælge et komfur og har så fået 10 høns eller 10 ænder i bytte, ja, et sted fik jeg 100 kyllinger.

Vi tog gade for gade

Da bygasværkerne begyndte at blive nedlagt, var vi rundt i forskellige byer for at sælge Kosangas. Alle Kosangassælgere tog sådan en by gade for gade.

Jeg kan huske, det første sted var Løgstør. Vi sælgere mødtes ude ved Aggersundbroen. Da havde vi sådan en salgsbil inden for Kosangas - en skrækkelig stor lastbil, der var lavet om, og den kørte først, og så kom der 50 personbiler bagefter.

Vi kørte lige ind på hotel »Du Nord« nede ved havnen, hvor vi skulle bo i 4 dage. Vi fik 50 kr. på forskud og blev så delt op i gader, og så var det bare med at gå til den. Folk skulle give 190 kr. for et gasanlæg, med 19 kr. i udbetaling og så 19 kr. i måneden uden renter. Det var jo noget vældig noget, og det var billigt at komme ind i, men man måtte jo også regne med, at der var el-værket, der var Dalsø-gas, som havde depot i Løgstør, og Nordisk Flaskegas havde også depot der og i Nørresundby.

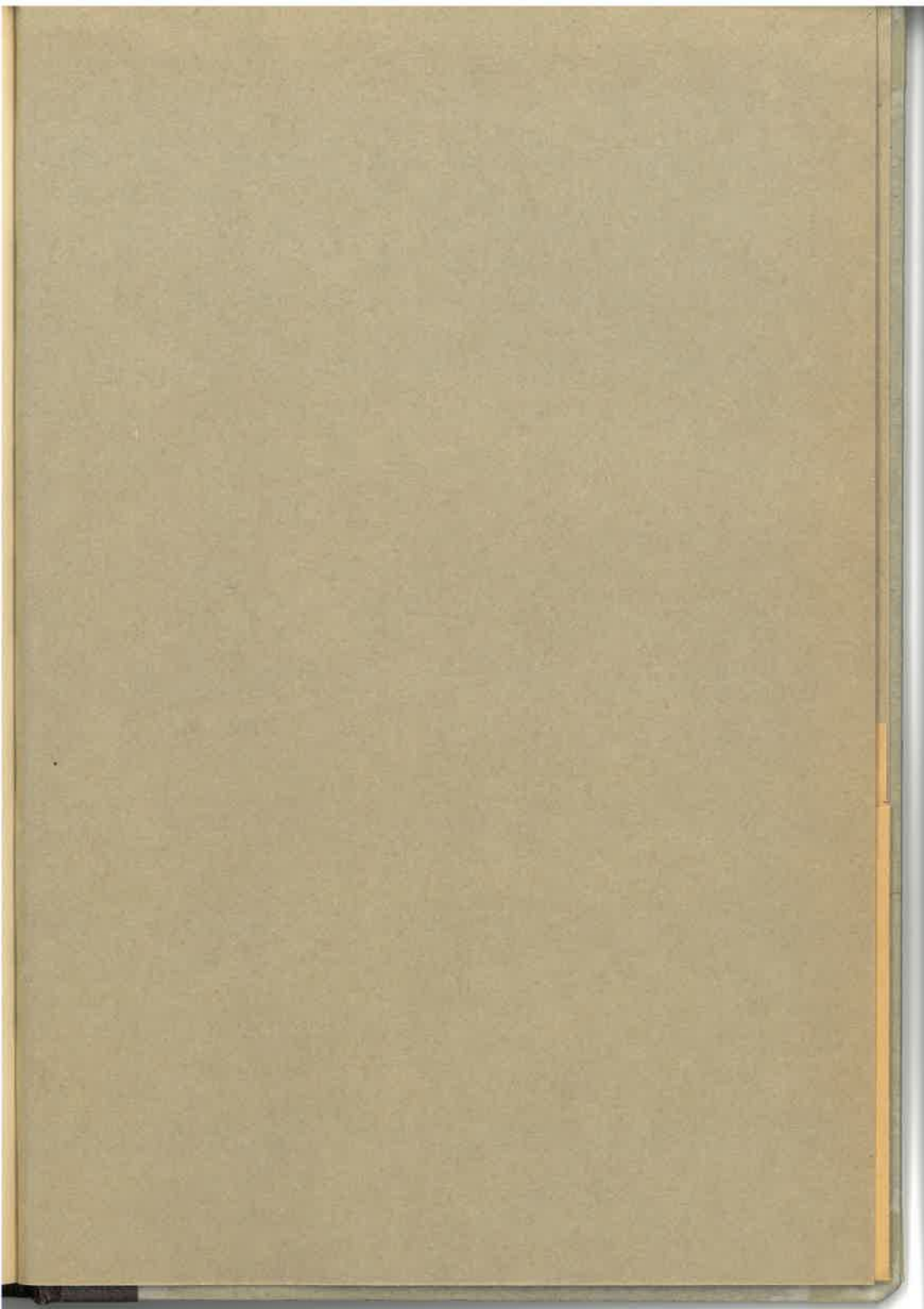
Det var nogle hårde konkurrenter, men vi ordnede dem. Det var hårdt, men vi gjorde det.

Gunnar Rolighed solgte gas indtil 1960, hvor han fik arbejde hos Morsø Fjernsyn. I 1964 vendte han tilbage til Kosangas, og fra 1970 kom han til Dalsøgas, hvor han var i seks år. Senere kom han til Apollo-rejser, hvor han kørte busselskaber til bl.a. Paris og Gardasøen.

Noter:

- 1). Hasede med: kæmpede med.
- 2). Turer og grasserer: har travlt, arbejder hårdt - understreger en yderlighed.
- 3). Kommen: så var det slut, der var ikke mere.
- 4). Tællert op: skåret til, filet til.
- 5). En stubmaskine: en maskine, der ved hjælp af 2 hold modsat kørende hjul, presser jernet sammen, så det afkortes.
- 6). Sniktrøje og næsetræsko: skråt knappet arbejdsjakke og spidse træsko.
- 7). Sjørring Sø blev tørlagt i årene 1858-62 med kaptajn Jens Christian Henrik Claudius Jagd (1821-1895) som den drivende kraft. Han byggede ligeledes Egebaksande i vestenden af den udtørrede sø i 1863.
- 8). 1 td. land = 1,4 tdr. bygsæde. Måleenheden tdr. sæde er speciel brugt i Thy, og den er altså mindre end 1 td. land.
- 9). Koppede: årelod folk med et specielt åreladningsinstrument.
- 10). Sime: tov fremstillet af rughalm.
- 11). Fladtørv: fladtørv er flade gravede lyngtørv med lyng på den ene side.
- 12). Sojtørv: sojtørv er overfladetørv, skrællet af en moses overflade med græsset på.
- 13). Røgle: »sætte i røgel« er at lave en rund tørvestak, blev mest brugt ved fladtørv.
- 14). Skodtørv: skåvtørv eller skudtørv. Tørv, der skæres med en spade.
- 15). Æ tou: en bunke uld.
- 16). Stampe: valke vadmæl i en stampemølle.
- 17). Vulket = valket: gnide uldtøj på et valkebræt i varmt vand, til det krymper og filtrer sammen. Strikket uldtøj bliver loddent, og maskerne løber ikke.
- 18). Valkebræt: tværriflet bræt til at valke tøj på.
- 19). Øverkostvejle: forrygende snestorm.

- 20). Peter Willemoes (1783-1808) døde i slaget ved Sjællands Odde 22.3.1808. På Odden Kirkegård blev rejst et mindesmærke for ham og andre med indskrift af Grundtvig: »De snekker mødtes i Kvæld på Hav«, skrevet i 1808.
- 21). Spræge: vigte sig.
- 22). Skrålte: græd.
- 23). Soj: overfladetørv.
- 24). Bohø: borer er en græsmark, agerhø i modsætning til enghø.
- 25). Søk: sumpe i den udtørrede Sjørring Sø.
- 26). Frøhø: rapgræs.
- 27). Længes: drøjes, strækkes.
- 28). Ister: rå fedt.
- 29). En vending: et stykke tid.
- 30). Hospitalet: fattighuset.
- 31). Krumme: smule.
- 32). Rødgryder: lerkrukker.
- 33). Solgården: plejehjem i Hundborg.
- 34). Bojl: gilde.
- 35). Den første udstykningslov kom i 1899: Lov af 24. marts 1899 om tilvejebringelse af jordlodder til landarbejdere, men de fleste udstykninger fandt sted efter vedtagelsen af jordlovene af 4. oktober 1919.
- 36). I 1891 blev den første lov om alderdomsunderstøttelse gældende for personer over 62 år vedtaget.
- 37). Majgårds egentlige navn er Frederik S. Jensen. Han begyndte med engroshandel i 1927-28 og havde fra 1934 forretning i Nørregade 14. Forretningen blev solgt i 1951.
- 38). Morsø Tekstilfabrik lå i Ågade. Den blev grundlagt i 1846 af farver Isen. I 1946 blev produktionen flyttet til Vejle.
- 39). Rosenholm Mineralvands- og Ølbryggeri, der lå i Toftegade, blev oprettet af Laurits Larsen i 1907, men fra 1929 overtaget af sønnen, og nedlagt i midten af 60'erne.
Rosenholm og Morsø Bryghus, der holdt midt i 1970'erne, konkurrerede om kunderne.

LANDBOLIV

Erindringer fra Viborg amt

Denne bog er den sidste af en serie på fire, der indeholder personlige beretninger om livet på landet i Viborg amt i dette århundrede. Fortællerne i denne bog er:

Kristian Steffensen,
Bjerget,
Hanstholm kommune.

Anne Larsen,
Heltborg,
Sydthy kommune.

Hans K.M. Pedersen,
Snejstrup,
Thisted kommune.

Gunnar Rolighed,
Nykøbing,
Mors kommune.

ikke til hjemlån

ISBN 87-981741

787

Thisted Bibliotek

V0

811272159